

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 133 (14)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 27. mail 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 92 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, haridusminister **K. Treffner**, toitlusminister **J. Kriisa**, rahaminister **J. Kukk** ja põllutööminister **Th. Pool**.

P ä e w a k o r d:

1. Eesti teaduste asutuse seadlus — III lugemisel.
2. Seisuste kaotamise seadus — II lugemisel.
3. Eesti wabariigi põhiseadus — põhiseaduse komisjoni ettepanek.
4. Perekonna seisu seadus — II lugemisel.
5. Seadus kirjanikkude, kunstnikkude ja teadlaste toetamise kohta — hariduskomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab Asutawa Kogu esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **J. Westholm**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

Juhataja **A. Rei**: Awan Asutawa Kogu koosoleku.

1. Päewakorra muutmine. **T. Kalbus** (töer.): Tänaise päewakorra teise punkti all peaks arutamisele tulema seisuste kaotamise seadus II lugemisel, kuid komisjon tahaks mõne küsimuse kohta weel seisukohta wõtta. Komisjoni koosolek ei saa aga mitte warem olla kui laupäewal, sellepärast teen ettepaneku see seaduseelnõu tänasest päewakorrast wälja jätta.

Juhataja **A. Rei**: Rahwaesitaja Kalbus on ettepaneku teinud teine päewakorra-punkt päewakorrast ära wõtta. Panen hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

2. Teadaandmine muudatuste kohta Asutawa Kogu koosseisus. Enne kui päewakorra juurde asuda, teatab Asutawa Kogu juhatus, et rahwaesitaja Ed. Wilde poolt on teadaanne tulnud, et tema Asutawa Kogu liikme kohused maha paneb.

3. Eesti teaduste asutuse seadlus — III lugemisel. Hariduskomisjoni aruand ja **W. Ernits** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seadluse pealkiri ja §§ 1—28.

Eesti teaduste asutuse seadlus.

I. Teaduste asutuse otstarwe.

§ 1. Teaduste asutuse otstarwe on teadust ja teaduslikke püüdeid Eestis edendada.

II. Teaduste asutuse ülesanded.

§ 2. Teaduste asutuse ülesanded on teaduslikkude ettevõtete ja uurimiste toimetamine, algatamine, korraldamine, juhtimine, koondamine ja toetamine, eriti Eestisse puutuwail aladel.

III. Teaduste asutuse tegewuswahendid.

§ 3. Teaduste asutuse tegewuswahendid on:

a) Teaduslikud uurimistööd ja ettevõtted.

b) Teaduslikkude asutuste korraldamine, ülewaltpidamine ja toetamine.

c) Teaduslikkude uurimisainete kogumine, korraldamine ja kogutud ainete teaduslik uurimine.

d) Õpi- ja uurimisreiside korraldamine ja toetamine.

e) Teadusliku töö ainele wõimaldamine.

f) Wõistlusülesanded teaduse alal.

Märkus. Teaduste asutus awaldab iga aasta wõistlusteemade töökawa kogu maailma teaduslikuile asutusile ühes sellekohaste auhinnamäärustega.

g) Teadusliku sihiga kongressid, koosolekud, nõupidamised, awalikud seletused, juhatused, üleskutsed, ettepanekud teadusliku uurimise alal.

h) Teaduslik kirjastus.

i) Eesti teadusliku ja populäärteadusliku kirjanduse hindamine.

j) Läbikäimine teiste teaduslike asutustega Eestis ja väljamaal.

IV. Teaduste asutuse asukoht.

§ 4. Teaduste asutuse juhatuse asukohaks on Tartu.

V. Teaduste asutuse õigused.

§ 5. Teaduste asutus on juriidiline isik.

§ 6. Teaduste asutusel on õigus:

a) Wõtta ette Eesti wabariigis teaduslike uurimistöid ja saada kõigilt asutusilt teaduslikul otstarbeil tarwilikke teateid, materjaale ja toetust.

Märkus. Protestide, teadete ja toetuse andmisest keeldumise korral otsustab küsimuse Wabariigi Walitsus.

b) Olla läbikäimises teaduslike asutuste ja organisatsioonidega Eestis ja saada neilt aruandeid ja teateid nende tegewuse üle.

c) Saada igast Eestis ilmuwast trükitööst 2 sundeksemplaari oma raamatukogu jaoks.

d) Saada wäljamailt ilma tollimaksuta ja kontrollita raamatuid, õppeabinõusid, teaduslike tarbeaineid ja asju.

VI. Teaduste asutuse suhe Wabariigi Walitsusega ja haridusministeeriumiga.

§ 7. Teaduste asutus annab iga aasta omast tegewusest aru haridusministeeriumile.

§ 8. Teaduste asutus täidab teaduslike ülesandeid, mis Wabariigi Walitsus ehk haridusministeerium talle teeb.

§ 9. Teaduste asutuse kulud kannab Eesti Wabariigi Walitsus haridusministeeriumi kaudu.

Märkus 1. Teaduste asutusel wõib sissetulekuid olla ka muist allikaist.

Märkus 2. Teaduste asutuse tegewuse majandusliku külje juhtimine kuulub juhatuse wõimkonda.

VII. Teaduste asutuse kokkuseade.

§ 10. Teaduste asutuse liikmeiks wõiwad olla:

a) Eesti kõrgemate koolide teaduslikud õppejõud.

Märkus. Keda „teaduslike õppejõudude“ all mõista, määrab Eesti teaduste asutus.

b) Teadusmehed wäljaspool Eesti kõrgemaid õppeasutusi, keda teaduste asutus omiks kaasliikmeiks kutsub.

c) Teaduslikud asutused, organisatsioonid ja seltsid asemikkude kaudu, igahest üks.

Märkus. Missugused asutused, organisatsioonid ja seltsid tulewad teaduslikuks lugeda, seda otsustab teaduste asutus.

d) Kirjawahetajaiks liikmeiks kutsub teaduste asutus wälispoolseid teadusmehi, kes Eesti teaduse edendamiseks wõiwad kasulikud olla.

e) Auliikmeiks tunnistab teaduste asutus omi kui ka wälispoolseid teadusmehi, kel Eesti teaduse arendamise seisukohalt iseäranis tähelepanewad teened.

§ 11. Teaduste asutuse esialgse kokkuseade määravad oma asemikkude kaudu Tartu ülikool ja Eesti teaduslikud organisatsioonid haridusministeeriumi kokkukutsel.

§ 12. Uute liigete kutsumine sünnib teaduste asutuse üldkoosoleku poolt, osakondade ehk üksikute liigete ettepanekul juhatuse kaudu.

§ 13. Teaduste asutuse liikmed walitakse eluksajaks teaduste asutuse üldkoosoleku poolt. Nende liikmekohustest ja õigustest wabastamine wõib sündida ainult üldkoosoleku sellekohase otsuse põhjal.

VIII. Teaduste asutuse eriteaduslikud osakonnad.

§ 14. Teaduste asutus jaguneb eriteaduslike osakonniks tarwet mööda.

Märkus. Eriteaduslikud osakonnad wõiwad endi ümber koondada kaastöolisteks isikuid, kes ei kuulu teaduste asutuse liigete hulka.

§ 15. Teaduste asutuse üldkoosolek kinnitab osakonnad, nende kodukorrad, aruanded, töökawad ja eelarwed.

§ 16. Eriteaduslikud osakonnad saadawad igahes oma asemiku Eesti teaduste

asutuse juhatusse, kui neisse puutuvad küsimused tulewad arutamisele.

§ 17. Osakondade sisemistest küsimustest kaugemale ulatawad ettepanekud tulewad üldkoosolekul käsitlesele.

IX. Teaduste asutuse juhatus.

§ 18. Teaduste asutuse juhtiwaks ja täidesaatwaks orgaaniks on 6-e liikmeline juhatus, kes seisab koos esimehest, sekretäärist, nende abidest ja 2 liikmest, keda üldkoosolek ametisse walib, esimehe ja sekretääri ühes nende abidega igaihe eraldi.

§ 19. Juhatus walitakse 3 aastaks, kusjuures iga aasta lahkub 3 juhatuseliikmeist, esimesel kahel aastal loosi, järgneval aastail ametiwanuse järele.

Märkus. Wäljalangenud liikmeid wõib juhatusse tagasi walida.

§ 20. Juhatus on otsuswõimeline, kui vähemalt 3 liiget koos on, nende hulgas juhataja ja sekretäär ehk nende abid.

X. Teaduste asutuse koosolekud.

§ 21. Teaduste asutuse täiswõimuliseks orgaaniks on üldkoosolek.

§ 22. Üldkoosoleku kompetentsi kuuluwad:

a) üldjuhtnõõride ülesseadmine teaduste asutuse tegewuse kohta;

b) aruannete ja eelarwete kinnitamine;

c) uute liigete walimine ja nimekirjast mahakustutamine;

d) juhatuseliikmete, rewisjontoimkonna ja muude eritoimkondade walimine;

e) muud teaduste asutuse tegewusse puutuwad küsimused, kui nad juhatuseliikmete osakondade poolt pole otsustatud.

§ 23. Üldkoosoleku kutsub juhatus kokku vähemalt 1 kord aastas.

§ 24. Erakorraliselt wõib üldkoosoleku kokku kutsuda juhatus oma algatusel ehk vähemalt 10 liikme ehk rewisjontoimkonna nõudmisel, vähemalt kuu aja kestes.

§ 25. Üldkoosolek on otsuswõimeline, kui on koos vähemalt $\frac{2}{3}$ Tartus wiibwaist liikmetest.

§ 26. Üldkoosolekuil tehakse otsused lihthäälteenamusega. Ettepanekute tegemine teaduste asutuse põhikirja muutmiseks liigete nimekirjast mahakustutamine ja liikumata waranduse üle otsustamine

sünnib $\frac{2}{3}$ koosolewate liigete häälteenamusega.

§ 27. Teaduste asutuse awalikuist ja teaduslikuist koosolekuist osawõtmine on kõigile waba.

XI. Rewideerimine.

§ 28. Teaduste asutuse tegewust rewideerib rewisjontoimkond, mille walib üldkoosolek üheks aastaks tema poolt määratud liigete arwul.

Juhataja **A. Rei**: Pärast III lugemist panen selle seaduseelnõu terwena hääletamisele. (Hääletatakse.) 29 häälega 28 wastu on see seadus III lugemisel wastu wõetud.

Aruandja **W. Ernits** (loeb): „Asutawa Kogu sooviwaldus haridusministeeriumile teaduste asutuse kokkuseadmise kohta.“

Asutaw Kogu soovitab haridusministeeriumile Eesti teaduste asutuse kokkuseadwat kogu konstrueerida järgmiselt:

Tartu ülikool	15	asemikku
Eesti akadeemiline ühing	5	„
Eesti kirjanduse selts	2	„
Eesti rahwa muuseum Tartus	2	„
Tartu Eesti arstideselts	1	„
Tallinna Eesti arstideselts	1	„
Dorpater Medizinsche Gesellschaft	1	„
Estnische Gelehrte Gesellschaft	1	„
Naturforschergesellschaft Tartus	1	„
Livländische Gemeinnützige Ökonomische Societät	1	„
Eesti tehnikaselts	1	„
Eesti agronomide selts	1	„
Eesti loomaarstide selts	1	„
Eesti farmatsöitide selts	1	„
Eesti õigusteadlaste selts	1	„
Estländische Literarische Gesellschaft	1	„

Haridusministeeriumil jääb õigus seda nimekirja täiendada.

Haridusministeerium teeb enne Eesti teaduste asutuse asutamist nimetatud asutustele ettepaneku Eesti teaduste asutuse liikmekandidaatide nimekirju saata. Ettepanek awaldatakse ajalehtedes, ja asutused ehk isikud wäljaspoolt eelnimetatud organisatsioonide wõiwad ka oma poolt kandidaatide nimekirju saata ühes tarwliku materjaliga. Saadud materjalid

korraldab haridusministeerium ja teeb nad awalikkusele kättesaadawaiks, ühtlasi üksikuid kandidaate eriteadlaste hindamiseks esitades. Kõik sellekohased materjaalid awaldab haridusministeerium vähemalt 1 kuu enne teaduste asutuse asutamiskoosolekut.“

Läinud koosolekul tegi härra Pöhl ettepaneku, et siia juurde wõetaks veel Rootsi hariduselts. Hariduskommisjon toetab seda ettepanekut ja teeb oma poolt veel ettepaneku siia juurde wõtta akadeemia emakeele seltsi poolt 1 asemiku ja akadeemia ajaloo seltsi poolt ühe liikme.

H. Nurk (sd.): Teen ettepaneku see soowiawaldus wälja jätta. Juba teist korda esineb hariduskommisjon soowiawaldusega Asutawa Kogu ees ja ma ei saa aru, kui Asutaw Kogu selle wastu wõtab, kas see siis seadus on, wõi mitte, sest kui üks seadus Asutawa Kogu poolt saab wastu wõetud, siis iseenesest on juba arusaadaw ja teada, kes seda seadust täitma peab. Käesolewat seadust peab eestkätt haridusministeerium täitma hakama, ja, mis otstarwe on sarnasel ettepanekul, et sarnased ühisused on üles loetud, kuna palju veel wahele on jäänud, nagu koha pealt tähendati, karskuse keskoimkond jne., nii et sel ei ole mingisugust otstarwet, — § 11 ütleb juba ära, kuidas seda tuleb korraldada, nimelt peab seda asja korraldama haridusministeerium, nii et mingisugust soowiawaldust siin wastu pole tarwis wõtta.

Aruandja **W. Ernits**: Soowiawaldused on siin sellepärast tehtud, et seda wõib täiendada, kui haridusministeerium seda tarwilikuks peab, aga need, mis siia üles on wõetud, peaksid igatahes tulema, sellepärast on eraldi põhikirjast wälja jäetud ja siin üles loetud.

Juhataja **A. Rei**: Panen selle soowiawalduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on soowiawaldus tagasi lükatud.

Aruandja **W. Ernits**: Teen ettepaneku sellel seadusel tunnistada edasilükkamatuse iseloomu. (Naer.)

Juhataja **A. Rei**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud sellel seadusel edasilükkamatuse iseloomu tunnistada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lü-

katud. Sellega on 1 päewakorrapunkt läbi.

Järgmine päewakorrapunkt on Eesti wabariigi põhiseadus.

4. Eesti wabariigi põhiseadus. Põhiseaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp**:

Austatud Asutawa Kogu liikmed! Teie peale on Eesti rahwa ülemaaline esitus — Ajutine Maanõukogu — 15. nowembril 1917. aastal tehtud otsuse põhjal kohustuse pannud wälja anda lõpulikku maawalitsemise korda, teiste sõnadega põhiseadust, mida omakorda on kinnitanud 24. weebuaril 1918. a. awaldatud meie iseseiswuse manifest. Teie ülesandel on põhiseaduse komisjon wastawa eelnõu wälja töötanud ja Asutawa Kogu juhatus kaudu teile laiali laotanud. Komisjoni enda poolt pean juurde tähendama, et ta põhiseaduse maksmapaneku seaduse lähemal ajal wälja töötab ja Asutawale Kogule edasi annab, mida ta aga enne teha ei saa, kui põhiseaduse eelnõu ise teisel lugemisel wastu wõetud, mille põhjal juba Asutawa Kogu poolt ettewõetud paranduste üle otsustada wõib. Samuti annab komisjon juba eelnõu arutamise ajal Asutawale Kogule meie tulewase rahwaesituse walimisseaduse edasi, mis praegu wäljatöötamisel. Komisjoni nimel teen ettepaneku eelnõu esimesele lugemisele üle minna.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud esimesele lugemisele asuda.

Aruandja **A. Anderkopp**: Komisjoni otsust mööda esinewad iga üksiku peatüki kohta ise aruandjad, kes lähemalt seletawad iga üksiku paragrahwi põhimõttelikku ja redaktsioonilist külge. Minu ülesanne oleks aga lähemalt ära näidata põhiseaduse iseloomu ja ette tuua neid põhimõttelikke lahkuminekuid, mis eelnõu kokkuseadmisel ja arutamisel põhiseaduse komisjonis ette on tulnud. Eelnõu waatlemise juures tekib küsimus päewawalgele, missuguse süsteemi järele on kokku seatud meie põhiseaduse eelnõu. Siin peab ütlema, et komisjon on aluseks wõtnud ja algmõistena üles seadnud need kolm algelementi, mis igas riigis tarwilikud, kui riik kui niisugune olema peab. See on kõigepealt riigi ole-

masolu fikseerimine ja tema elementide äramääramine, see tähendab maa-ala, rahwas ja wõim. Neist kolmest põhimõttest wälja minnes on alus pandud meie põhiseaduse struktuurile ja sellest olenebki meie põhiseaduse tehniline ehitus. Iseenesest jaguneb, nagu Asutawale Kogule eelnõu kaudu tuttaw, terve põhiseadus 10 peatükki. 1. p. käsitab riigi olemasolu fikseerimist ja määrab ühes sellega ära meie maa-ala. Järgmine 2. peatükk waatleb rahwast üksikute kodanikkude näol, kes weel rahwaks riikliku elemendi mõttes koondunud pole. Alates 3. peatükiga ja lõpetades 9. peatükiga, määravad need peatükid lähemalt ära, missugusel alusel ja piirides üksikud kodanikud rahwaks koonduwad, ja mismoodi see rahwas, kelle kätte meie põhiseadus riigis kõrgema wõimu on andnud, seda wõimu hakkab käsitama ja riigis teostama neid ülesandeid, mida põhiseadus tema kätte usaldanud. Neis peatükkides näidatakse ära need teed ja alusnõõrid, mida mööda rahwas oma lähemate asutuste kaudu seda wõimu teostab ja neid ülesandeid täidab, mida põhiseadus riigile endale ja kodanikkudele peale paneb. Eriti seisab 10. peatükk, mis kõneleb põhiseaduse jõust ja põhiseaduse muutmise korrast. See on üldine kondikawa meie põhiseaduse eelnõust.

Minu ülesandeks on, silmas pidades seda, nagu juba enne tähendasin, et iga üksiku peatüki kohta ise aruandja esineb, ära tähendada neid põhimõttelikke seisukohti, lahkuminekuid ja arwamisi, mis põhiseaduse komisjonis eelnõu kokkuseadmisel ja arutamisel on olnud ja teiseks põhiseadust iseloomustada nende üldiste joonte äratähendamisega, nagu nad on eelnõus läbi wiidud. Nagu ütlesin, on iga riigil kolm elementi olemas. Käesolewa põhiseaduse eelnõu määrab 1. p. § 1. juba ära, missugune riik on õieti Eesti, kuidas põhiseadus Eestist, kui iseseiswast riigist aru saab. Ühes sellega aga loeb 1. peatükk tarwilikuks ära määrata lähemalt esimese elemendi meie riigis, see on maa-ala. Ta annab üldise kirjelduse sellest, missugused maa-alad kuuluwad meie riigi piiridesse, ühes sellega aga ära tähendades, missugusel alusel meie riigi piiride muutmise wõi lõpulik kindlaksmääramine niihästi mannermaa, kui ka mere poolt sünnib. 1. peatükk tahab aga siiski weel midagi juurde lisada, nimelt ära määrata neid aluslauseid, mis mõõduandwad peawad olema

meie riikliku elu elamisel, nimelt eestkätt rahwuswahelises läbikäimises rahwuswahelise õiguse subjektina. Teiste sõnadega, meie riigi põhiseadus määrab siinsamas ära, peale meie riigi olemasolu fikseerimise ja maa-ala üleslugemise, ka üldised põhimõtted, mis meil rahwuswahelises läbikäimises teiste kultuurrahwastega silmas tulewad pidada.

2. peatükk kõneleb lähemalt juba sellest kogust, mis üksikutest kodanikkudest on kokku koondunud — rahwast — kuid ainult üksikute kodanikkude näol, kes alles hiljem moodustawad riigi wõimu kas ise otsekohealt wõi oma asutuste kaudu. Alles ühtlase koguna teostab rahwas põhiseaduse alusel riigi kõrgemat wõimu, kuna ta siin wastandina riigile, kui üksik indiwiid ilmub, kus ta õigused kindlustatakse. Kui kõneldakse kodaniku õigustest ja kohustest, nagu 2. peatükk omale pealkirjaks on wõtnud, siis peab otsekohe tunnistama salgamata, et ei ole mõeldaw ükski riik, kus wõimalik oleks igale kodanikule absoluutset piiramata wabadust anda. Seda on kui riigiõigus, samuti aga ka kogu ühiskonna teadus tunnistama pidanud. Ei ole wist asjata inimkonna parem mõttetark Kant põhimõtte üles seadnud, et üksikute kodanikkude wabadust tuleb piirata selleks, et kõikide wabadus wõimalik oleks. See põhimõte peab ka meil maksew olema. On see aga nii, siis tuleb küsimus üles seada, et kui meie põhiseaduses mitte absoluutset wabadust maksuma ei saa panna, meil seda seal piirata tuleb. Kas on see üldse wõimalik kodanikkude wabadusi põhiseaduse enda kaudu maksuma panna? Seks tuleksid ju kõik kitsendused täpipealselt üles lugeda, mis ainukene alus tõsise wabaduse kindlustamiseks. Sarnasel korral tuleks aga põhiseadus üldiseks seaduste koguks muuta, sest et enam-wähem iga seadus kodanikkude wabadustega seotud on. See on aga täiesti wõimatu juba tehniliselt.

Sellepärast tekib tahtmata küsimus, kas on üldse sarnasel korral tarwilik ära määrata põhiseaduses lähemalt neid üldisi lauseid, mis kodanikkude wabadustest, õigem õigustest ja kohustustest kõnelewad, mida eriseadused suuremas osas muuta wõiwad. wõi pole seda tarwis teha. Õieti peab ütleva, et ajalugu siin wõiks õpetusandjaks olla — ajalugu, mis näidanud on, et sarnased deklaratsioonid, mis kodanikkude õigusi ainult üldistes sõnades puudutawad, kaugeltki

seda otstarbet pole kätte saanud, mis nende peale on pandud. Ja wõime isegi uskuda, et nad ka tulewikus seda kätte ei suuda saada. Wõtame näited. Juba Kromwell'i ajal 1647. aastal tehti ettepanek sarnast üldist deklaratsiooni usuwabuse kohta maksuma panna, mis tagajärgi ei andnud. Samuti suutis Virgiinia riik aastal 1776. sarnase üldise deklaratsiooni maksuma panna, mis aga warsti ajamerde walgus. Edasi, suurel Prantsuse rewolutsiooni ajal 1789. aastal kuulutati wälja põhimõtted, mis läbi inimkonna ajaloo suurt walgust heitsid, kuid juba mõni aasta hiljem näitasid, et praktilisi tagajärgi nende abil kätte ei saada. Arusaadaw on sellepärast ka, et warsti, ja nimelt 19. aastasajal, kõik need kodanikkude wabaduste deklaratsioonid kõrwale heideti. Tõsi, weel kord, nimelt 1848. a. konstitutsioonis pääsewad nad päewawalgele, et siis 1875. aastal jäädawalt kaduda. Terwe mõtleja Prantsuse rahwas on otsusele tulnud, et sarnaste deklaratsioonidega edasi ei saa: need on ainult sõnad, mis kodanikule midagi ei kindlusta, need on ainult põhimõtted, mis paberil seisawad, kuna tegelikult igasuguse wahekorra nihästi kodaniku kui riigi wahel määrab juba ära eriseadus.

Põhiseaduse komisjonis tekkis see küsimus arusaadawalt üles, tekkis iseenesest ka arwamine, et mitte ei peaks paigutama sarnaseid deklaratsioone, nagu seda senni kodanikkude õiguste all tuntud on, waid nad tuleksid täielikult kõrwale heita. Olgu wast siis, kui üksikud määrused oleksid, mis suudaksid anda positiivse iseloomuga normi. Kuid sealjuures leiti aga, et kui meil tarwis ei ole paigutada deklaratsioone nende endisel ajaloolisel kujul, siis on elu seal kõrwal teise tee leidnud, mis wõimaluse annab pääseteed leida kodanikkude õiguste kindlustamiseks põhiseaduses. See tee on nõndanimetatud õiguse kindlustused wõi garantiid, mis ajaloolise arenemise tagajärjena deklaratsioonidest sündinud. Kuigi tunnistama peab, et ka need õiguse kindlustused, garantiid, weel absoluutselt wabadust ära ei määra, täies ulatuses kätte anda ei suuda, kuid ühte ei saa siiski salata, et nad siiski kindla jalgealuse tulewasele seadusandlusele ette ära määrawad, ära määrawad need piirid, mida tarwitada wõib ja mida mitte. Teiste sõnadega, — nad määrawad meie tulewase seadusandluse ulatuse kodanikkude õiguste suhtes. vähemaltki üldistes

joontes. Kui aga need põhijooned õiged on, siis oleks õigustatud sarnaste kindlustuste paigutamine meie põhiseaduse teise peatükki.

Peab ütleva, et meie endi põhiseaduses Ameerikat üles leida ei suutnud, ega ei saanudki. Meil tuli tarwitada paratamata tagawara, mida rahwad senni tarwitusele on wõtnud. Meil tuli wõtta ühte ja teist põhiseadusesse ühe ja teise rahwa juurest, meil tuli otsida, tuli ümber töötada meie oludekohaselt, wastu wõtta seda, mis meil soowitaw oli ja kõrwale jätta, mis meile kõlbmata, ning kooskõllasse seada nende ideedega, mida wiimasel ajal riigiteadus ja ühiskondlik arenemine päewawalgele on toonud, et oma rahwale ja maale wastawat kompleksi seadusi ellu kutsuda. Arusaadawalt on see ka mõõduandew põhiseaduse eelnõu teise peatüki kohta. Siin on need põhimõtted kodanikkude õiguste all üles wõetud, mis iseenesest uued ei saa olla ja ei wõigi olla, ja mille juures üksikasjaliselt peatada sellepärast asjata oleks. Sellepärast lubatagu mulle peatada ainult nende põhimõttelikkude lahkuminekute juures, mis komisjonis eelnõu kokkuseadmisel ja arutamisel rohkem waidlusi sünnitasid, ja mis sellepärast Asutawas Kogus minu arusaamise järele wõiksid pikemale käsitamisele tulla.

Kõigepealt üks suurematest lahkuminekutest, mis teises peatükis ära kuulata ja ära otsustada tuli, oli usuühingute küsimus. Usuühingute küsimuses tekkis lahkuminek sellepärast, et ühelt poolt leiti, et meie enda põhiseaduses ära fikseerima peame põhimõtte, et meil usk riigist lahutatud ning eraõiguse alusele seatud peab olema. Teisest küljest arwati, et meie peame tingimata usuühingud awaliku õiguse alusele, ühendusesse riigiga jätma, nagu see senni suuremas osas riikides on olnud. Ma arwan, et selle põhimõtte motiivie nihästi poolt kui wastu praegu ette tuua ei tarwitse, kuna Asutaw Kogu selles asjas juba pikemalt oma arwamist awaldanud on, ja seega selle kordamine asjata ajawiitmise oleks. Asutaw Kogu arutades hiljuti wastuwõetud awalikkude algkoolide seadust, on seda küsimust juba lähemalt puudutanud, kus kõik pro ja contra waated esitatud olid. Kõik need põhimõtted, mis siin wõiksid mõõduandwad olla, on oma käsituse juba leidnud, millega komisjonil rehkendada tuli. Iseenesest pean tähendama, et komisjonis neile uusi juurde

pole lisatud. Järgmine küsimus, mis iseenesest lahkuminekut sünnitas, oli palaw küsimus, mis ei pannud rõhku nii põhimõtteliku külje peale, waid mis rohkem oli tehnilise külje peale sihitud. See oli meie sundusliku alghariduse küsimus. Komisjon arwas ühel meelel, et kui meil tahetakse üles ehitada korralikku demokraatlikku riiki, meil see ainult siis woimalik saab olema, kui meie rahwas kõigepealt wastawal tasapinnal haridust on saanud, mis temale woimaldab õige arusaamise riiklikust elust ja nende ülesannete täitmisest, mida iga demokraatlik riik oma kodaniku peale paneb. Sealjuures arwati aga, et meie oma põhiseadusse mitte üles panna ei saa, et algkool 8-aastane saaks olema. Tõsi, komisjonis oli sarnane ettepanek ja wõeti ka II lugemisel wastu, et meie fikseeriksime sundusliku alghariduse kestwuse põhiseaduses 8 aasta kestel. Samuti oli wastuwõetud soowiawalduses ära fikseeritud, et anderikastele kehwmatele õpilastele peab riik ja omawalitsus toetust andma, nendele edasiõppimist woimaldades. Mis puutub esimesesse küsimusesse, see on 8-aastase sundusliku algkooli kestwuse äramääramisesse, siis leidis komisjon, et kuigi see põhimõte kõigile wastuwõetaw on, ei saa ometi tähelepanemata jätta, et meil lähemate aastate, wõib olla isegi lähemate aastakümnete jooksul, kus meil kõigepealt koolimajad ehitamata, kus õppejõud puuduwad, woimatu on praeguse läbikäimise teede juures sarnasel suurel ulatusel sunduslikku algkooli kohustust wastu wõtta. Ka woimatu ja liigne on seda põhimõtet põhiseaduses fikseerida. Sarnasel juhtumisel seaksime jällegi deklaratsiooni üles, mille kohta meie juba alguses teame, et ta esialgu täitmata on. Sellega looksime meie aga sarnase deklaratsiooni-wormi, mille wastu komisjonis esialgselt õige palju õiglasti wastuwaidlusi oli ja millest mööda pääseda wõiks kodanikkude õiguste kohta käiwas peatükis ainult sel teel, et sarnasele deklaratsioonile paigutati positiivne sanktsioon külge, mis talle rohkem kindla, jaatawa kuju andis. Siin seda aga woimalik teha ei ole. Kordan weel kord, komisjon ei olnud mitte põhimõttelikult selle wastu, et 8-aastane algkool meie riigis maksuma peaks pandama, waid just seda silmas pidades, et põhiseaduses ei ole mitte koht ära määrata neid põhimõtteid, mida lähemal ajal teostada ei saa, leidis komisjoni ena-

mus tarwiliku olewat wälja jätta põhiseadusest seda, et meie algkool peaks sunduslik olema vähemalt 8 aasta kestwusel. Samuti leiti, et teine põhimõte, et riik ja omawalitsus abi annab anderikkamatele kehwmatele õpilastele, kuidagi ära ei määra seda, mismoodi ja missugustest allikatest riik ja omawalitsus seda tegema peab, missugusel alusel ja missuguses korras. Komisjon leidis, et seks, et selle deklaratsiooniga oma põhiseaduse teostamist mitte raskemaks teha, ta wälja tuleb jätta.

Järgmine suurem küsimus, mis lahku minekuid sünnitas, oli põhiseaduse eelnõu § 16., mis kõneleb surmanuhtlusest, ihu nuhtlusest ja kogu wara konfiskeerimisest. Ühelt poolt tähendati, et meil praegusel ajal ja ka lähemas tulewikus inimkonna meeoleolu parandamiseks ei suudeta sarnast teed leida, et meie sarnaseid kuritegusid suudaksime kaotada, mille ärahoidmiseks ja mille kõrwaldamiseks ainuüksi surmanuhtlus kaasa aidata wõiks. Teisest küljest tähendati aga, et sagedasti inimeste saatuse ja elu kohta ülekohtune eksiw otsus tehtakse, mida pärast parandada wõidakse, kuna aga surmanuhtluse korral woimalus wõetud on ülekohtust otsust õigeks teha. On keegi surmanuhtlusega karistatud, siis on päris selge, et teda enam elule tagasi tuua ei saa, kuigi awalikuks on tulnud, et inimene täitsa ilmsüüta oli. Komisjon leidis, et wiimane põhimõte rohkem õigem on, mis pärast ta ka põhimõtte wastu wõttis, et kedagi surmanuhtlusega karistada ei tule. Samasugune põhimõttelik lahkuminek oli ka üldises waranduse konfiskeerimises. Tähendati, et praegune aeg on näidanud, et üldine waranduse konfiskeerimine tingimata tarwilik oli. Näitena toodi salawii napõletamist, mille wastu wõrdlemisi raske wõidelda oli, kuna üldine waranduse konfiskeerimine siin on suutnud surwet awaldada. Komisjon leidis siiski, et waranduse konfiskeerimine, kui ta ka erakorralisel ajal lubatud on, siiski seda harilikul ajal olla ei tohi. Kes karistusseaduse poliitikaga lähemalt tegemist on teinud, see teab, et üldine waranduse konfiskeerimine oma tagajärgedega ei lange mitte niipalju süüdlase enese, kui just tema perekonna peale. Süüdlane saab 4 seinu wahahele trellide taha paigutatud ja saab riigi poolt ülespidamist, kuna tema omaksed, kes tema liikuwast wõi liikumata warandusest ülespidamist saanud, nüüd sellest ilma peawad jääma.

Sellepärast ei tohi ka kuidagiwiisi ühe inimese süü pärast teistele nuhtlust kaela weeretada, kes wõib olla sugugi sellesse kuritegewusesse segatud ei ole, mis põhjust andis teatud kodanikult tema warandust ära wõtta.

Kolmas küsimus oli ihunuhtluse küsimus. Kuna surmanuhtluse kaotamise ja kogu waranduse konfiskeerimise vastu põhimõttelikult waieldi, arwati, et ihunuhtlus on ainult päewaküsimus, sellepärast, et meil erakorralised ajad praegu on ja nende tõttu lubamatul kombel üksikud juhtumised omawoliliselt ihunuhtlusega ette on tulnud. Üldine arwamine oli arusaadawalt selle kaotamise poolt, kuna küsimus selles seisis, kas sellepärast sarnane paragrahw tuleks põhiseaduse eelnõusse wõtta. Teiselt poolt arwati just selle kohta, et kui meie sarnase paragrahwi sisse wõtame, miks siis ka mitte kõigi teiste sarnaste ebakultuuriliste karistusabinõude kohta, mis kõige halwemad on olnud, keeldu vastu ei wõeta, nagu seda on liikmete murdmine ratta peal, wäljawenitamine, ninasõõrmete lõhkikiskumine jne.

Järgmiseks suuremaks lahkumineku küsimuseks, mis õieti pikemaid arutamisi päewawalgele kutsus, oli rahwuste küsimus, nende seas arusaadawalt vähemusrahwuste küsimus. Seal ei astunud ette omapäraste ettepanekutega mitte ainult Saksa rühma esitajad, waid ka teiste rühmade esitajad. Tähendati, et ei tohiks riigis mitte keelata, et peaks õigus antud olema igale kodanikkude kihile, kes koonduvad on waimliste wõi majanduslikkude huwide alusel awalikkude asutuste loomiseks sarnasel kujul, mis nende asutustele wõimaluse annaks awalikke kohustusi oma liigetele peale panna, kodanikkudele, kes oma teenistuse wõi oma rahwuse wõi oma kultuuri tasapinna pärast peaksid tingimata teatud ühingusse kuuluma ja seal sünduslikult liikmed olema. Komisjon eriti vähemusrahwuste küsimust kõikkülgselt läbi arutades ja kõigiti vähemusrahwuse soovisid silmas pidades leidis aga siiski, et vähemusrahwuse küsimus üks osa sellest üldisest küsimusest on, mida eelpool ettetoodud põhimõtted pundutawad. Ja kuigi tunnistama peab, et see üldine küsimus iseenesest sarnane küsimus, mille Austria sotsiaaldemokraatia eksterritoriaalse autonoomia nime all teaduslikult põhjendanud, — seega meil aga siin täiesti walminud õpetusega tegemist on, mida elus tarwitada

wõiks, — ei saa salata seda, et neid põhimõtteid elu weel kuskil teostanud pole, et nad riiklikule korraldusele senni täielikult tundmatud ja wõõrad on. Ja kui edasi arwesse wõtta, et praegusel ajal, kus meie riiklik seisukord wäljakujunemata, meie sisemises ehitustöös weel suured raskused ees on, siis ei saa sarnast eksterritoriaalset autonoomiat küpsiks õpetuseks tunnistada, et teda meil maksma panna. Ei wõi õigust anda luua riiki riigis. See wõiks meie riigi aluspinda kõikuma panna ja wõib olla tähendaks isegi weel rohkem, — wõiks meie riigi arenemisele risti ette tõmmata. Seda silmas pidades ei ole ka meie põhiseaduse komisjon wõimalikuks pidanud seaduseelnõus sarnaseid asutusi luua üksikutele kihtidele ja rahwustele, olgu nad koondatud kas kultuurilistel, ametikutselistel wõi muil alustel. Iseenesest mõista, jääb igale üksikule rühmitusele õigus ja wõimalus ennast korraldada eraõiguse piires.

Järgmiseks küsimuseks vähemusrahwuste õiguste kindlustamisel, mis lahkumineku esile kutsus, oli nende keele tarwitamise küsimus. Vähemusrahwuste esitajad nõudsid, et vähemusrahwusest kodanikkudele õigus antaks oma keeles pöörata kõigi riiklikkude asutuste poole, nende hulka arwatud ka omawalitsuse asutused ja kohtud.

Komisjon arutas mitmel koosolekul seda põhimõtet ja tuli lõppude-lõpuks päris kindlale otsusele: meie oleme kohustatud neile vähemusrahwusest kodanikkudele, meie wäikerahwastele, kelle arw meie wabariigis mitte wäike ei ole, õigust kindlustama riiklikkudesse keskasutustesse pöörata oma keeles; kuid õigust anda pöörata kõigisse vähematesse riigiasutustesse, kohtutesse, isegi omawalitsuse algastmetesse, neile asutustele täielikult wõõras keeles, ei ole kuidagi wastuwõetaw ega läbiwiidaw. Kui meie peale muu põhimõttel asume, et seal, kus üksikud vähemusrahwused enamuses on eestlastega wõrreldes, et seal tuleb luua nende vähemusrahwuste jaoks nende keelega omawalitsused, kes töötawad ühisel riigi ja omawalitsuse seaduse tasapinnal, siis oleme riiklikust alusmõttest wälja minnes vähemusrahwuste huwid õiglaselt kindlustanud. Mingisugust wõimalust ei ole aga anda õigust neile vähemusrahwuste liikmetele pöörata oma keeles kõigi riigiasutuste poole, ka omawalitsused on riigiasutuste all mõeldud. Kujutage

endile seda võimalust tehniliselt ette: wõtke wast Petserimaa, kus leidub rootslasi mõni üksik, ehk wõib olla ei leidugi, kus ametnik on kohustatud palwekirja wastu wõtma Rootsi keeles. See paneb wallawalitsuse ja rahukohtuniku niiwõrd raskesse seisukorda, et tema kuidagi oma ülesannetega toime ei saa, sest wõib olla ei leidu isegi suuremas maakonnalinnas isikut, kes seda palwekirja suudaks tõlkida. Seisukord on ka teiste kodanikkudega mujal nii. Andke Wiru maakonnas lätlastele õigus kohtu ja wallawalitsuse poole Läti keeles pöörata ja teie näete, et see samasuguste raskustega ühendatud on. Kuigi meie omawalitsuse ametnikkudelt nouame nende kohustuste täitmist, ei leia meie lähemal ajal neid inimesi, keda siin ametisse panna ja ma kordan weel üks kord, wõimatu oleks kõiki neid palweid, mis sinna sisse antakse kõigi vähemusrahwuste poolt, Eesti keelde tõlkida, et asjaajamist korralikult teostada. Kõigile nendele põhimõtetele toetades on komisjon seisukohale asunud, et Wene, Saksa ja Rootsi rahwusest kodanikkudel on õigus riigiasutuste poole pöörduda oma keeles, kuna aga nende rahwuste keele tarwitamine riiklikkudes asutustes kui ka omawalitsuse asutustes ligemalt ära määratakse eriseaduses. Nii näeme, et põhiseaduses kindlalt ette ei ole tõmmatud kõik eitawad piirid, waid tulewikus, kui wäljawaated paranewad, võimalused saawad olema vähemusrahwustele wastu tulla nende keelises mõttes. See tehtakse muidugi siis juba eriseadusandlusega. Põhiseaduses seda kindlasti wormuleerida, et meie peame seda tegema, see oleks tõkketegemine meie asutuste asjaajamisele, tõkketegemine sarnane, mis meie asutuste elu õige tuntawalt kõikuma paneb.

Järgmine põhimõte, mis käesolewa peatüki juures waidlusi tekitas ja õieti ka põhimõttelikke waidlusi ajakirjanduses on hakanud ellu kutsuma, on nimelt eramanduse kindlustamine, mis § 25. ette on nähtud. Seal taheti üksikute esitajate poolt näha, et ilma omaniku nõusolemiseta wõiks tema warandust wõõrandada ainult üldistes huwides „õiglase tasu eest“. Komisjon leidis, et sarnase määruse wastuwõtmine kõigepealt annulleeriks need põhimõtted, mida Asutaw Kogu juba maaseadust wastu wõttes maksma on pannud. Sellepärast tuli põhiseaduse eelnõus teist teed käia. Kui

need kolm sõna „õiglase tasu eest“ juurde panna, oleks komisjon pidanud selle seaduse, mida Asutaw Kogu praegu kõige tähtsamaks seaduseks meie sisemises elus — meie maaseaduse — on lugenud, uuesti rewideerimise alla wõtma, teisiti otsustama, kui Asutawa Kogu enamus seda on teinud. Seda ei saanud komisjon, — ta oli Asutawa Kogu otsusega maaküsimuses seotud. Need on põhimõtted, mis silmas tulewad pidada, kodanikkude õiguste ja kohuste arutamisel.

Nagu esiteks ütlesin, järgneb põhiseaduse kawa järgi, peale üksikute kodanikkude kui indiwiidide waatlemise järgi, nende kui ühise kogu — rahwa — käsitamine, kes kõrgema riigiwõimu teostajana esineb, wõimu teostajana, mida tema kätte põhiseadus on usaldanud. Sellest kõneleb lähemalt eelnõu 3. peatükk, kus rahwawalitsuse põhimõte kindlaks määratakse. Tahes wõi tahtmata tekib küsimus, missugusel teel tahetakse ja on võimalik meil rahwawalitsust maksma panna. Ometi olid seda kindlana deklareerinud meie ajutine maanõukogu kui ka hiljem Asutaw Kogu ise oma ajutise walitsemise korra kaudu. Tulid kõik teed ja kõik võimalused ära kasutada, mis meid kuidagi rahwawalitsusele wõiksid lähemale wiia. Iseenesest tekkis küsimus, kui meie rahwawalitsust tahame maksma panna, kas suudame meie seda teha otsekohese demokraatia kujul, wõi tuleb meil peatada esitatud demokraatia juures. Siin oli wastus üks: korra juurde, kus rahwas ise oma kodanikkude näol kokku tuleks küsimusi otsustama, mis riiklikus elus ja tema enda saatuses otsustada, ei saa peatama jääda, waid tuleb rahwal oma wolinikud walida, kes kokku astuwad otsustama küsimusi, mida riik ja rahwas neile otsustamiseks ette panewad. Peame ütleva, et kuigi omal ajal sarnane otsekohene demokraatia Kreekas ja Roomas võimalik oli, siis maksis see peaasjalikult üksikutes linnades — ja riik seisis, sel ajal just linnas — kus elanikkude arw wõrdlemisi wäike oli. Uuemal ajal on see ainuüksi üksikutes Shweitsi kantonites, nagu Uri, Glaarus, mõlemad Waldenid, mõlemad Appensellid.

Meie seda ei saa. Kõigepealt meie rahwaarwu silmas pidades, mis võimalust ei anna talle ühte kohta koonduda: teiseks aga seda arwesse wõttes, et meie maa oma pinna poolest mitte wäikene ei ole ja rahwas wõrdlemisi laial pinnal elab,

mis takistuseks on tema kokkukogumiseks. Sellepärast jõudis ka põhiseaduse komisjon kindlale otsusele, et meie otsekohest demokraatiat mitte maksmata panna ei saa, et see tehniliselt meie maa suurust ja rahvaarwu arwesse wõttes läbiwiimatu on, et meil esitatud demokraatia põhimõtte juurde tahes wõi tahtmata peatama tuleb jääda. Seda esitatud demokraatia mõtet käsitab ka see eelnõu osa, mis kõneleb riigiwolikogust. Eesti riigiwolikogu nimetus, mis wõib olla mõnele sugugi ei meeldi. Tähendand, et need motiivid, mis talle niisuguse nime andsid, tekkisid nimelt sellepärast, et meil wallawolikogud on olnud; niipalju kui omawalitsuse seadusest, mis praegu omawalitsuse komisjonis teoksil, selgub, et antakse meie praegusele wallanõukogule uuesti wallawolikogu nimetus, samuti muutub maakonnanõukogu maakonnawolikoguks, linnawolikogu on juba meil olemas, ja just sellepärast arwas komisjon, et meie kõrgemale asutusele ka muud nime ei tuleks anda kui wolikogu — ja see oleks riigiwolikogu.

See riigiwolikogu, ma nimetan teda selle nimega, sest et nimi meest ei riku, wõib juhtumisi elus niisuguse olukorra ette sattuda, et pikema wõi lühema aja järgi pärast oma tegewuse algust sarnast seadust tahab maksmata panna, mis rahwa enamuse waadetele ja nõuetele, sellele enamusele, kes ometi riigiwolikogu wallis, kuidagi ei wasta.

Rahwa wolinikkude kogu wõib otsustada, läbi wiia seadust, mis mitte kaugeitki enam rahwa huwidele ei wasta ja mispärast sarnane samm aga täiesti lubamatu oleks ja rahwawalitsuse põhimõtetele risti wastu käiks. Et sarnane võimalus olemas on, siis pidi põhiseaduse komisjon wäljapääseteed otsima, kuidas meie rahwale paremaid teid kätte näidata oma tahtmise awaldamiseks, et mitte ainult jätta riigi- ja rahwawalitsust otsekohe ainuüksi rahwaesituse kätte, kes teatawal juhtumisel võimaluse saaks rahwa tahtmise wastu talitada. Wälja minnes sellest seisukohast on meie eelnõu 3. peatükis loonud rahwahääletamise instituudi, mis ka juba ajutises walitsemise korras leidub, kuid wähe teistsugusel kujul. Wälja minnes põhimõttest, et peab sarnasel juhtumisel, kui riigiwolikogu wastu on wõtnud seaduse, mis rahwa huwidele ei wasta, rahwale võimalus antama selle seaduse kohta, enne kui ta tegelikult juriidilisi wahekordi jõuab

luua, wahekordi, mis rahwa elus õieti raskeid, sügawaid haawu wõiwad sünnitada, oma otsust awaldada, tema kohta oma lõpulik „ei“ öelda. Eelnõu on rahwale selle võimaluse andnud sel teel, et üks kolmandik riigiwolikogu seaduslikust koosseisust õigustatud on nõudma, et iga seadus kahe kuu jooksul mitte maksmata ei hakkaks, missuguse aja jooksul siis 25.000 hääleõiguslikku kodanikku wõiwad nõuda, et see seadus saaks enne maksmapanekut rahwa otsustada antud. Ja kuigi seaduse suspendeerimise õigus ühe kolmandiku riigiwolikogu kätte on usaldatud, tohib uskuda, et sellest arwust küll on, arwust, mis parlamendis harilikku opositsioonilist wastasrinda kujutab, et lahkuminekut riigiwolikogu enamuse ja rahwa enamuse wahel kõrwaldada. Iseenesest peab ju ütleva, et rahwahääletamise instituudi loomisega, millel küll juba oma suur pluss rahwawalitsuse läbiwiimise juures on, — et selle põhimõtte maksmapanemisega veel ikkagi mitte täielikku rahwawalitsust kätte saadud ei ole. Ja miks siis mitte? Kuigi riigiwolikogu iseenesest mitte omawalitselise seadusi wastu rahwa enamuse tahtmist maksmata panna ei saa, mida rahwahääletamine keelab, wõib aga ka juhtumisi ette tulla, et mõni seadus juba mõnigi aasta tagasi maksmata on pandud, ja wõib isegi juhtumisi olla, on ta veel käesolewalgi aastal maksmata pandud, kuid rahwa meeoleolu, kogu majanduslik konstruktsioon on niiwõrd muutunud, ja wõib olla isegi kultuurilised huwid on niiwõrd tuntawalt muutunud, et see seadus, millega rahwas esiotsa leppis, nüüd suurele enamusele enam wastuwõetaw ei ole. Sarnast seadust ei saa muuta esiteks sellepärast, et wõib olla riigiwolikogu seda teha ei taha, teiseks ei saa seda teha aga rahwahääletamise teel, sest et sel teel ainult võimalik on neid seadusi, mis tahetakse maksmata panna, mitte maksmata hakata lasta. Siin pidi põhiseaduse komisjon selleks teed leidma, kuidas rahwale võimalust anda neid seadusi lõpulikult maksmata panna, mida ta soowitawaks peab. Seda on põhiseadus katsunud teha rahwaalgatuse instituudi wastuwõtmise teel, mis võimaluse annab iga seadust, mis maksmata on hakanud, muuta wõi ära kaotada, wõi jälle uusi seadusi, mida kas riigiwolikogus arutamise alla ei taheta wõtta ja mida rahwahääletamise korras otsekohe sõna tõsisemas mõttes võimalik läbi wiia ei ole, rahwaalgatuse

korras ellu kutsuda ja maksuma panna. Igal 25.000 hääleõiguslikul kodanikul on õigus nõuda, et mingisugune seadus saaks antud, muudetud või makswusetaks tunnistatud.

Nende kolme põhimõtte maksmapanemisega on meil rahwawalitsus maksuma pandud, riigi kõrgema võimu teostamine rahwa enese kätte usaldatud. Riigiwolikogu walimise teel oleme meie endale maksuma pannud esitatud demokraatia, kuna teisest küljest see esitatud demokraatia lähedalt seotud on kahe põhimõttega, mis otsekohese demokraatia instituudid esitatud demokraatiaga kooskõlasse seab. Kõik see annab täie õiguse öelda, et meie selle põhiseaduse eelnõuga oleme sunnitud maksuma panema rahwawalitsust sarnasel kujul, nagu tema meie rahwa enamusele wastuwõetaw ja soowitaw tohiks olla.

Ühenduses eelmisega wõttis aga üks küsimus, millest põhiseadus mitte mööda ei pääsenud, maad. See on küsimus sellest, mis juhtub sarnasel korral, kui rahwas mingisuguse seaduseelnõu on riigiwolikogule arutamiseks edasi andnud ja kui riigiwolikogu selle tagasi on lükanud, rahwas aga järgnewal rahwahääletamisel oma otsuse wastupidisena on andnud, et see seadus hakkab maksuma, et otsus, mis riigiwolikogu tegi, ei ole mõõduandew, waid meie, rahwa, otsus. Siis on loomulik, et sarnasel korral, kus riigiwolikogu lahku on läinud rahwa enamusega, enamusega, kes teda walinud, — siis on loomulik, et sarnasel juhtumisel riigiwolikogu ei peegelda seda meeoleolu, mis rahwas walitsemas. Siis on riigiwolikogu muutunud Gambetta sõnade järgi „lõhkilöödud peegliks, kus rahwas ennast ära ei tunne“. Niisugune wahekord riigiwolikogu ja rahwa wahel ei ole lubataw ja loomulik on, et riigiwolikogu oma wolitused maha paneb ja rahwale wõimaluse annab uut esituskogu walida, kes rahwa meeoleolu täielikuks peegelduseks oleks. Seda põhimõtet on ka meie eelnõu fikseerinud, lugedes seda tarwilikuks, et sel juhtumisel, kui sarnane wastolu on tekkinud, mida lahendada ei saa, ja kus riigiwolikogu oleks pidanud oma parema tahtmise juures oma põhimõtete wastu talitama, kuna rahwa enamuse seisukoht sootu teine oli olnud. Riigiwolikogu lahku otsekohē ametist, kui rahwas üksiku seaduse kohta teistsuguse otsuse on andnud kui riigiwolikogu ise.

Kõigi nende põhimõtete arutamise juures ei saanud aga põhiseaduse komisjon mitte tähelpanemata jätta nende kahe wiimase instituudi tegelikku tarwitamist ja selle tagajärgi wäljamaal, kus nad maksmas on, see on peaasjalikult Shweitsis, kus ka harilikud seadused rahwa otsustada, kuna Ameerika ja Austraalia föderatsioonid seda ainult põhiseaduse kohta tunnistawad.

Shweits oli näidanud, et see rahwahääletamise õigus kaugeltki seda demokraatlikku iseloomu ei kannu, mida temast loodeti. Wiimaste aastakümnete praktika on koguni näidanud, et rahwahääletamine palju konserwatiwsem tahab olla, kui walimised, mille kaudu rahwas oma wolinikud riigi seadusandlikku kogusse saadab. Nii näiteks on wiimaste aastakümnete jooksul Shweitsis tagasi lükatud kaks tähtsamat seadust, mis õieti peaksid olema oma iseloomu poolest äärmiselt demokraatlikud. See on nimelt maksuta arstiabi andmise seadus, mis täielikult tagasi lükati, ja samuti ka nendele töölistele töömuretsimine riigi poolt, kes tööta on. Wõib olla on Asutawal Kogul weel meeles, et üks Shweitsi kanton tagasi lükkas mitte kaua aega tagasi isegi naiste walimisõiguse. Peab aga ju ometi tunnistama, et selle idee wõidulepääsemise eest on inimkonna paremad pead mõnegi hea aasta, isegi aastakümneid wõidelnud ja kui üksik Shweitsi kanton selle õiguse tagasi lükkas, on seal demokraatlikule põhimõttele demokraatia poolt õige suur hoop antud, aastakümnete parem idee on suure hoobi mööda kõrwu saanud. Wõib ju olla, et see nähtus seal üleminewa tähtsusega oli. Räägitakse, et Shweitsis olla kristlik päästarmee niwõrd kindlal alusel, et juhtumisel, kui naistele walimisõigus anda, kes päästarmee peakantsiks on, siis saaks päästarmee kogu riigi poliitika enda kütke panna ja wõiks täitsa seda poliitikat sundida läbi wiima, mis päästarmee oma ülesandeks on teinud ja otstarbeks peab. Kuid olgu nüüd kuidas on, aga rahwawalitsuse mõttele ei ole Shweits oma demokraatia kaudu mitte jaatawat otsust andnud, waid on igatahes tema wastu eitawale seisukohale asunud, wiimast seadust läbi kukutades. Teisest küljest peab ütlemä, et rahwahääletamise teel sarnased seadused Shweitsis maksuma on pandud, mille demokraatlikku iseloomu jällegi tunnistada ei saa. Nii näiteks on maksuma pandud rahwahääletamisega sur-

manuhtlus, mille ärakaotamist mina mööda minnes ometi kui üht suuremat demokraatia võitu iseloomustasin.

Kõiki neid ajaloolisi nähtusi silmas pidades leidis meie põhiseaduse komisjon, et rahvahääletamist ei saa täies wabaduses maksuma panna, waid siin tulewad ikkagi teatud piirid ette tõmmata, sest inimene on ikkagi inimene. Omas suures massis ei saa rahwas kõigis üksikutes küsimustes, mis wahest kiiresti päewakorrale kerkiwad, otsust anda, kuna peale selle weel küsimusi olemas on, mida rahvahääletamisele ei wõi pannagi. Meie põhiseaduse kolmanda peatüki lõpul on ära tähendatud need seadused, mis ei wõi rahvahääletamisele tulla. Kõigepealt on seal riigi eelarwe, maksuseadused ja laenude tegemine. On ju arusaadaw, et iga maksuseadus sarnane asi on, mis rahwas tema wastu kihutustööd wõimaldab, ja mida ka praegu ohtrasti tehtakse. Ükski kodanik ei taha, iseäranis raskel ajal, maksukoormat kanda, kuid ilma ainelise sissetulekuta ei suuda korraldatud ühiskond läbi saada, ükski riik ei saa ilma sissetulekuta elada. Sellepärast on tarwilik, et maksuseadus mitte rahvahääletamisele ei tuleks, sest wastawal korral antakse rahwale sarnane wõimalus, mille tagajärjel riigile maksuseaduste kaotamisel teist teed üle ei jää, kui kõik oma ametiasutused likwideerida, lasta elu nii minna, nagu ta tahab, ühe sõnaga riiki lõpetada. Riiklikust seisukohast wälja minnes ei ole see aga kuidagi lubataw ja sellepärast on siin tarwis teatawat konsekwentsi tõmmata. Samasugune seisukord on maksew ka sõjakuulutusel ja rahutegemisel. Keegi ei taha oma elu kergesti ohwerdada, maad ja rahwast on aga kaitsta waja. On ju selge, mismoodi meie ajutine walitsus 1918. a. sügisel sõjawäge pidi looma ja korraldama. Mina mäletan, kus Wiru maakonna rahwawäe komisjonis üle 3.000 inimese läbi lasti ja wäeteenistusse wastu wõeti. Pärast esimest lahingut oli meil järel, ma arwan, et see enam kellegi saladus ei ole, 250 inimest ainult! Sarnasel silmapilgul, kus kodumaa saatus kaalu peal on ja otsustada tuleb, kas wõidelda riigi eest wõi teda hukka lasta minna, wõib juhtumisi ette tulla, kus inimesed sõjast tüdinenud on ja ennast temast lahti ütlewad. Sarnane seisukord on aga täiesti riikliku idee eitamine ja ühe sõnaga kokkuwõetult riigi mahamatmine. Siin rahvahääletamist lubada, — on oma surm. Sarnane põhimõte on maksew ka kaitse-

seisukorra wäljakuulutamisel, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni puhul. Samuti peab ütleva, et lepingud wõõraste riikidega ei wõi rahvahääletamisele tulla, sest et nad wäga peent otsustamist nõuawad, samuti ka ettewaatus ja seisukorrast arusaamist. Need lepingud sünniwad tihti üle öö, kiirelt, tihti ei saa esialgu isegi kõiki puudusi laia ilma ette awalikult paisata. Sarnaste küsimuste rahwa kätte otsustamiseks andmine tähendaks riiklikkude wajaduste eitamist. Nagu ma juba esiteks tähendasin, oleme meie eelnõus peatama jäänud esitatud demokraatia põhimõtte juurde, sealjuures nii palju otsekohesele demokraatialle lähemale minnes, kui palju see wõimalik on.

Peatades riigiwolikogu juures ei saa nimetamata jätta, et meil ka selle peatüki arutamisel suured möödapääsematud lahukuminekud olid. Kõige esimene küsimus oli riigiwolikogu liigete arwu kindlaksmääramine. Enne seda tuli aga arusaadawalt arutamisele küsimus, kellel on õieti õigus kodanikuna riigiwalitsemises kaasa rääkida. Meie põhiseadus määrab ära ühesuguse tsensuse nii aktiivse kui ka passiivse walimisõiguse kohta, seda teed tarwitamata jättes, mida nagu teada, hiljuti wastuwõetud Saksa põhiseaduses on käidud, kus passiivne walimisõigus on antud kodanikkudele alles alates 25. aastast. Meie komisjon leidis, et sarnast wahetegemist tarwis ei ole ja määras walimisõiguse saamiseks 20 a. wanuse. Kuid, nagu ma juba tähendasin, olid pikemad waidlused riigiwolikogu liigete arwu kindlaksmääramisel. Eelnõus, mis komisjon esimesel lugemisel wastu wõttis, oli riigiwolikogu liigete arw kindlaks määratud 150 peale. Tähendati aga, et sarnane suur liigete arw on riigile liig kulukas ja ei andwat sealjuures aga ka paremaid tööjoudusid ning soowitati sellepärast seda arwu wähendada kahe wõrra wõi weel rohkemgi. Teisest küljest tähendati aga, et sarnase wäikse arwu juures wähemusrahwustel täiesti wõimatu oleks oma esitajaid riigiwolikogusse saata, kuna nende walijate häälest nende esitaja läbiwiimiseks sel juhtumisel ei jätkuks. Samuti aga ka wähemad rühmad selle peale waatamata, et neil wahest wäga tööwõimulised ja tegelikud inimesed on, kes oma teadmiste ja kogemuste poolest riigile wõiksid kasu tuua. Ühtlasi oleks riigiwolikogu liigete wäikse arwu tõttu proportsionaalse walimise juures suuremad rühmad wähematega wõrrel-

des oma tööjoudude poolest liig eesõigus-
tatud seisukorras. Komisjon leidis kõi-
gepealt tarvilikuks, et vähemusrahwu-
sed peavad tingimata riigivolikogus esi-
tatud olema, sest wastupidine seisukord
ei tohiks neile kuidagi soovitaw olla.
Seks tulewad kõik võimalused anda, mis-
pärast ka liig väikest riigivolikogu lii-
gete arwu fikseerida ei tule.

Peapõhimõte, mis ette toodi seks, et
riigivolikogu liigete arw mitte wõrdle-
misi suur ei tohiks olla, oli see, et ta rii-
gile liig kulukas on. Põhiseaduse kom-
missjoni arwamise järele ei tohiks see aga
nii mõõduandew olla. Nagu näeme, on
meil selleks oletusi olemas, et üldise liik-
mete arwu liig väikeseks tegemisega
meie ka vähem loowat tööjõudu saame, ja
meie ei tohi loota, et meie komisjonid
tööjõulised saaksid olema, kui suuremal
arwul paremaid tööjõudusid riigivoli-
kogusse ei pääse. Suurema hulga liikme-
tega ning paremate tööjõududega läheb
töö kaugelt kiiremini ja riigivolikogu
istungite ajajärk wõtaks kaugelt vähem
aega. Selle järel tuleks ka inimestele wä-
hem tasu maksta, mis liikmete arwu wahe
täielikult ära tasuma peaks. Komisjon
arwas siiski, et meie keerdküsimust sel-
lest arwust mitte ei tee, ja lõpuks lepiti
100 liikme peale kokku, missugune arw
ka põhiseaduse eelnõus fikseeritud on.

Waidlusi kutsus elule weel küsimus,
kui pika aja peale tuleksid riigivolikogu
liikmed walida. Oli kaks kindlat woolu
olemas, üks hoidis nelja aasta, teine kahe
aasta kestwuse poole. Komisjon jäi kol-
meaastase kestwuse peale peatama nimelt
järgmistel põhjustel. Arenemine on sinna-
poole wiinud wäljamaa parlamendi elu
praktikas, et mida tihemini walimisi ette
wõetud, seda kulukamad nad muidugi on
ja seda vähem wõetakse ka walimistest
osa. Kui meie sagedasti walimisi ette
wõtame, siis wõime kindlad olla, et meil
järgmistel walimistel inimesed tüdinenud,
walimistest löiult osa wõtawad. Peab
ütlemä, et selle all kannatawad just pa-
hempoolsed rühmad, nimelt sellepärast,
et rohkem organiseeritud on alati konser-
watiivsemad erakonnad riigis, käiwad
nende poolehoidjad ka paremini walimis-
tel, mida walimiste tehnika tagajärjed
igalpool näitawad. Sellepärast tohiks siis
ka pahempoolsetele erakondadele mõõdu-
andew olla, et sarnasel juhtumisel, kui liig
sagedased walimised tõesti inimesi wali-
mistest eemale tõukawad, walimisi ei to-
hiks niiwõrd sagedasti ette wõtta, et selle

tõttu nad ise kahju saaksid. Tekib küsi-
mus, kas on siis kolm aastat tõesti liig
pikk selleks, et uusi walimisi ette wõtta
ja kas ei peaks kahe aasta juurde pea-
tama jääma. Komisjon asus sellele sei-
sukohale, et meil õieti nii tähtis ei ole rii-
givolikogu liigete wolituse kestwus, kui
riigivolikogu meeololu. Meil on tasakaal
rahwa meeoluga. Meie eelnõus on aga
otsekohene demokraatia instituut põhisea-
dusesse mahutatud, see on rahwaalgatuse
õigus ja sarnasel juhtumisel, kus 25.000
hääleõiguslikul kodanikul seaduslik õigus
on nõuda, et mõni seadus arutamise alla
wõetakse ja kodanikkude enamusel isegi
õigus on sarnast seadust maksma panna,
kui riigivolikogu seda ise mitte ei tee, ja
wiimane sunnitud on siis otsekohe oma
wolitusi maha panema, — siis ei ole min-
gisugust kartust, et rahwaesitus wõib mi-
dagi rahwa meeolule sootu wastupidist
läbi wiia. Sellepärast ongi põhiseaduse
komisjon esiteks arwesse wõttes, et
meie mitte walimiste peale liig suuri sum-
masid wälja ei tohi anda, teiseks, et meie
kodanikud walimistest ka tingimata suu-
remal hulgal osa wõtaksid, ning kolman-
daks, et sarnasel teel meie walimise põhi-
mõtted demokraatia põhimõtteid ei eita,
kolmeaastase wolituse kestwuse peale
peatama jäänud.

Kaks küsimust, mis mitte nii põhimõt-
teliku tähendusega ei olnud, kui esime-
sed, tulid käesolewa peatüki arutamise
juures siiski nähtawale. Esimene küsimus
oli, kas on soovitaw, et wolikogu liikmed
oleksid ka ühtlasi walitsuse poolt määra-
tud kohtadel ametis. Põhiseaduse kom-
missjon leidis, et see kuidagi wiisi lubataw
ei oleks, kui meie tahame rahwawalitsust
maksma panna, et wolikogu liige walit-
suse surwe all oleks, missugusel teel wa-
litsus riigivolikogu peale oma ametnik-
kude kaudu surwet wõiks awaldada. Sel-
lepärast on tingimata tarwilik, et ükski
wolikogu liige ei wõi olla Wabariigi Wa-
litsuse poolt määratud ametis, wälja arwa-
tud Wabariigi Walitsuse liigete abid. Ise-
enesest ei käi see määrus mitte nendes
asutustes teeniwate isikute kohta, keda
rahwaesitus ise ametisse seab. Teine põ-
himõte, mis mitte nii suure ulatusega ei
ole, oli küsimus, kas tulewad riigivoli-
kogu liikmed wabastada kaitseteenistu-
sest. Siin jõudis komisjon otsusele, et
kui meie tahame, et riigivolikogu tõesti
rahwaesitus oleks ja rahwaga alati kon-
taktis seisaks, siis peaksid kõik võimalu-
sed selleks olema, et ühtki liiget wägi-

waldselt oma kohustest kõrwale ei tõmmataks. Seega ei ole eitatud midugi seisukoht, et meie kaitsewäelane tulewikus võib wolikogusse walitud saada, kuid rahwawalitsuse põhimõtte nõuab, et wolikogu liige oma walijatega alalises ühenduses oleks, kõiki wajadusi, mis rahwaelus tekiwad, silmas peaks, neid nõudeid, mida riigielus korraldada tuleb, tundma õpiks — see on aga ainuüksi siis wõimalik, kui rahwaesitajad ka riigiwolikogu istungite waheajal oma walijatest eemale ei kista. Sellepärast tuleb neid ka kaitseteenistusest wabastada.

Kogu meie põhiseaduse pearaskus oli arusaadawalt koondatud 5. peatükile, see on walitsusele. Kuigi põhiseaduse komisjon juba esimesel lugemisel kindlale seisukohale asunud oli, oli juba siis teada, et rühmad mitte ühel arwamisel ei olnud selles esialgses eelnõus ettetoodud kawaga. Siin leidis komisjon tarwiliku olewat Asutawa Kogu arwamist ära kuulata ja palus Asutawa Kogu juhatus Asutawa Kogu liigete eranõupidamist kokku kutsuda, kus meie walitsuse moodustamise küsimus läbi arutatud saaks. Nendest tagajärgedest, mis seal awalikuks tulid, wälja minnes tulid põhiseaduse komisjonil oma konsekwentsid teha, mis walitsuse moodustamise küsimuses kindlad piirjooned juba ette ära määras, mida mööda meie walitsemise kord oma teed pidi rajama.

Arwan, et siin ajalugu kõige rohkem võib õpetajaks olla, ajalugu, mis kõik sarnased walud üle elanud. Õieti on põhiseadus kõige tähtsam osa riigi seadusandlusest, temast ripub ära enam-wähem terwe riigi ja rahwa saatus, ja ajalugu peab meil siin õpetajaks olema, et oma rahwa saatusele paremat wälja walida. Iseenesest peab ütleva, et ajalugu siin mitmed wõimalused andnud on, millega ka rehkendada tuli. Tuli endalt küsida, kas jääda sellele alusele, mida meie ajutise walitsemise korras oleme fikseerinud, kuid mida elu ei olnud suutnud waos hoida, see on nõndanimetatud ametnikkude-ministeeriumi alusele, mille eeskujuks meil Shweits olnud. Shweits on meile näidanud aga, et sarnasel teel ühtlast riigipoliitikat wõimatu on ajada, kus üksikud erakonnad ära määravad, kes nende poolt walitsusse läheb ja palju neil walitsuses kohti on. Mida on Shweits siis õieti näidanud ja miks peawad meil teised põhimõtted makswad olema? Wiimased aastakümned on näidanud, ja on

ka seesuguse põhimõtte kindlana üles seadnud, et walitsus peab sisemiselt tugev, ühtlane olema, temal peawad laialised wõimalused käes olema, et riigis kindlat, ühtlast poliitikat ajada. See on peapõhimõtte, mis samuti Inglismaal ning Prantsusmaal hüüdsõnaks ja tarwiduseks saanud. Eriti on Shweits oma riigimeeste suust ja sulest sõnad õhku lasknud, et riiki ei saa mitte enam endisel teel walitseda, waid tuleb luua ametnikkude-ministeeriumi kõrwale poliitiline kabinett, mille tarwidust kui riigiõiguslased Curti ja Orell, samuti aga ka üksikud walitsuse liikmed on toonitanud. Shweitsis olla eralgatus rohkem mööduandew olnud senni, kui mujal. Shweits on ka wälispidiselt erapooletu. Nüüd, kus riigielu arenemine walitsuselt suuremate ülesannete teostamist nõuab, ei saa walitsus niisamuti erapooletu olla, kui ükski kodanik ei saa erapooletu olla oma poliitilistes wõi ühiskondlikkudes waadetes. Walitsusel peawad olema kindlad sihid ja juhtnöörid, mille järel tema käima saab, siis peab walitsusel aga ka ühtlane meel, kindel ühtlane kawa ja kindel tahtmine olema, mida ühise poliitika teostamine nõuab. Meie riiklikud ülesanded on aga kaugelt suuremad, eriti wälispoliitikas, kui Shweitsi omad, — ja kuna seal endise juurest lahkuda tahetakse, tuleb Shweitsi eeskujul meil tingimata kõrwale heita. Pean ütleva, et mõnelt poolt meile Shweitsi süsteemi sellepärast soowitati, et seal wõimude eraldamise põhimõtte puhtana olewat läbi wiidud. See on täiesti wale. Shweitsis ei ole wõimude eraldamist olemas, waid on kõige suurem wõimude orgaaniline kokkujooks, nagu Dubs seda iseloomustab, millest Shweitsi riigikord kõigi katsete peale waatamata lahti ei saa. Kui meil see põhimõtte enam-wähem tähtis ja mööduandew peaks olema, et riigiwõimud wõimalikult eraldada tuleksid, juba siis on Shweitsi riigikord meile täielikult wastuwõtmatu. Meil jääb aga järgi siis kolm järgmist wõimalust: kas asutada demokraatlik wabariik sarnasel dualistlikul alusel, nagu tema Ameerikas on läbi wiidud, wõi katsuda maksma panna nähtus ajaloos, mida umbes 130 aastat tagasi Prantsusmaal tunti ja mis nüüd jällegi Wenemaal makswusel on, kuigi osaliselt, see on konwendi süsteem. Ja kui need kaks riigiwormi wastuwõetawad ei oleks olnud, siis pidi leiduma kolmas pääsetee, missugust meil ise tuli otsida. Ameerika walitsemise põhimõtte

seisab täielikus wõimude eraldamises, eriti rahwaesituse ja walitsuse wahel, kus walitsus töötab täielikult iseseiswana. Ühtegi juhtumist ei ole aga õieti ajaloos näha, ega ei tunta ühtegi riiki, kus see wõimude eraldamine läbi wiidud oleks. Ja seda ei ole suutnud ka Ameerika ise, waatamata tema põhiseaduse peale, läbi wiia. Ja sarnased mehed, nagu riigiõigustlane Matheos, sama president Wilson, peawad tunnistama, et niiwiisi edasi elada ei saa, ja mitte üksi, et riik elada edasi ei saa, waid et tema seda suurt ideelist põhimõtet — wõimude eraldamist, mida senni kuidagi katsutud teostada, enam edasi pidada ei suuda, sest et see riigiwalitsemisele sarnased kütked jalga paneb, mis riigielu wõiks seisma panna. Kes Ameerika riigi sisemist elu on tähele pannud wiimastel kuudel, peab ütleva, et see sisemine heitlemine rahwaesituse ja walitsuse wahel rahutegemise pärast Saksa maaga, nii suurt jõukulutust on tarwitanud, mis korralikku riigielu mõnekski kuuks tuntawalt on halwanud. Ja praegune president Wilson on juba oma noore aja töödes põhimõtte üles seadnud, et tuleb luua kontakt walitsuse ja rahwaesituse wahel, et tuleb walitsus painutada oma tegewuse põhijoontes kongressi alla.

Ameerika — see wõimude eraldamise eeskuju — on sellele põhimõttele waesuse tunnistuse andnud, on walitsuse ja kongressi lähemat koostöötamist nõutama hakanud, just seda, mida meil põhiseaduse eelnõu endale mõõduandwaks on wõtnud.

Wastandina praegusele Ameerikale esineb Prantsusmaa 1789. a. rewolutsiooni aastatel oma konwendi süsteemiga, kus kogu riigiwõim oli koondatud rahwaesituse kätte. Kuid juba lühike aeg pärast sarnase walitsemise korra maksmapanekut tähendas selleaegne walitsuse pea Lafayette, et sarnasel alusel kuidagi maad walitseda ei saa ja nõudis walitsusele rohkem iseseiswat wõimu. Tõsi, muutus tuli. Kuid Rousseau põhimõttel ja Danton'i ning Robespierre'i pealekäimisel asuti sellele teele, mida meie praegu, wõib olla natuke teistsugusel kujul, Wenemaal näeme. Meie Asutaw Kogu ja arusaadawalt meie komisjon sellele teele astuda ei usaldanud ja sellepärast selle riigikorra juurde peatama ei uskunud jääda.

Meile jääb järgi ainult üks wõimalus, see on, kus walitsus oleks täielikult ühenduses rahwaesitusega, kuid seejuures

mõlemad töötaksid niiwõrd iseseiswalt, et walitsusel tema ühtlase, iseseiswa poliitika ajamine wõimaldatud oleks, senni kui rahwaesituse poolt teistsuguseid näpunäiteid antud ei ole. Kuid see näpunäidete andmine ei sünniks sealjuures mitte sel teel, et walitsus oleks sunnitud neid juhtnõore täitma, mida rahwaesitus talle peale paneb, waid walitsus wõib, kui tahab, neid täita, wõi wõib ka täitmata jätta ja ära minna. Sarnasel korral astub walitsust teostama uus walitsus, kes nende juhtumõtetega päri on, mida rahwaesituse enamus riigiwalitsemises soowitawaks on pidanud. See on nõndanimetatud parlamentaarne walitsemise kord, mille juurde ka meie põhiseaduse komisjon peatama jäi. Wõib olla iseenesest, et meie seda küsimust komisjonis arutamise alla wõttes, üleliigse sammu astusime, kui omal ajal Asutawa Kogu eranõupidamise kokku kutsusime, kuid meie tegime seda selleks, et kawatsus, mis sel ajal esimesel lugemisel seaduseelnõus wastu wõeti, luua parlamentaarset walitsemise korda niisugusel kujul, nagu ta senni maailma riikides tuntud on — presidendi kaudu, — wõib olla Asutawas Kogus mitte wastuwõtmist poleks leidnud. Mina loodan, et Asutawa Kogu liikmed nende motiwidega tuttawad on, mis siin eranõupidamisel ette toodi ja ei hakka neid uuesti käsitama, üks peamotiiv oli seal aga see, et ei olewat ikkagi kuidagi wiisi selgeks suudetud teha, mispärast meil presidenti waja on, mispärast juba ka ette kindel oli, et Asutaw Kogu presidendi küsimuses eitawal seisukohal asub. Seda Asutawa Kogu enamuse mõtet wõttis põhiseaduse komisjon ka mõõduandwaks, see tähendab, et meie parlamentaarset walitsemise wiisi wõtame, kuid ilma sarnase asutusega, nagu seda president on, olgu ta kas ühepealine wõi mitmepealine. Tahes wõi tahtmata tuli teed otsida, kuidas meie parlamentaarset walitsemise korda suudame maksma panna. Lähemal kaalumisel oli wõimalus presidendi kohuste täitmist walitsuse moodustamisel meie rahwaesituse esimehe kätte anda. Selle peale tähendati põhiseaduse komisjonis aga, et see kombinatsioon iseenesest praktiliselt neid tagajärgi kätte ei anna, mida elu walitsuse moodustamisel nõuab, kuna teisest küljest tema hulga juriidilisi ebakonsekwentse endaga kaasa toob. Juriidilised puudused oleksid sarnasel korral need, et riigiwolikogu esimees niisugusel juhtumisel oleks pannud ametisse terve

walitsemise wõimu, kuna temal endal aga walitsemise õigus puudub, — ühe sõnaga — meie oleksime pannud maksma seisukorra, kus hariliku presidendi asetäitja oleks rohkem õigusi edasi andnud, kui tal enesel on, plus juris transfert, quam ipse habet, mis juriidiliselt täiesti konsekwent olla ei saa. Teisest küljest on selge, et praktilises riigi walitsemise elus riigiwolikogu esimehel riigiwalitsemisega mitte kõige paremat ühendust ei saa olema, esimees seisab walitsusest kaugel ja ei suuda neid ülesandeid täita, ega sellel kõrgusel seista, mis walitsuse kokkuseadmisel tarwilik on. Sellepärast ei olnud põhiseaduse komisjonil ka teist wõimalust küsimusest üle saamiseks, kui peatama jääda kawa juurde, mida Asutawa Kogu liikmed käesolewast eelnõust leiawad: nimelt selle juurde, et Wabariigi Walitsuse kutsub ametisse ja wabastab sellest riigiwolikogu. Ühes sellega sammus muidugi ühtlase walitsuse loomine, mida tarwilikuks pidasime ja millest lahkuda ei saanud, nimelt walitsuse tegewuse koordineerimine peaministri kaudu, kes siis tegelikult walitsuse poliitikat juhib. Käsikäes sellega tekkis aga ka küsimus üles, kes esitab wälispidiselt meie riiki, arwati, kas Wabariigi Walitsuse kätte weel suuremaid ülesandeid ei tuleks anda, kui eelnõu praegu seda ette näeb, nagu näiteks wäljamaale diplomaatiliste esitajate määramine, selle peale tähendati aga, et see kuidagiwiisi wastuwõetaw ei taha olla, et walitsuse esitajaid wäljamaale ei määrata mitte ainuüksi walitsuse poolt, kuna praeguste makswate kombete järgi chargés d'affaires'id ühe riigi wälisministri poolt teise riigi wälisministri juurde akkrediteeritakse. Küll aga arwati loomulik olewat see, mis põhiseaduse komisjon wastu wõttis ja mis ka siin eelnõus leidub, et riigi wälimine esitus jääb peaministri kätte. Sarnase walitsemise korruga käsikäes tekkis üks wäikene küsimus, — mis juhtub sarnasel korral, kui üks wõi teine walitsuse liige, kas wabatahtlikult ametist lahkub wõi surm teda näiteks seks sunnib? Siis jääb ju üks koht walitsuse liigete hulgas täitmata. Kes on siis õieti see asutus, kes uue määrab, kes täidaks senni lahkunu kohuseid. Iseenesest mõista, et walitsuse kätte õigust anda uut liiget endale koopteerida, mitte wõimalik ei oleks, see oleks põhimõtte wastane, mille juures põhiseaduse komisjon oli peatama jäänud. Jäi ainuke tee, mis ka tuli wastu wõtta, ja mis ka eelnõus leida oli:

et senni wabanenud ametkonna juhtimine ühe walitsuse liikme kätte jääks, kuna uue ministri ametissemääramine ikkagi riigiwolikogu ülesandeks on.

Kõigi nende põhimõtete järelalusel, mida komisjon aluseks oli wõtnud meie walitsuse töötamiseks, ei saanud ühest mööda minna, — see oli wäljamaa praktika wiimaste aastakümnete jooksul, mis selgesti tunda andnud, et puhtparlamentarse walitsuse juures ta painduwuse ja heade omaduste peale waatamata õige sagedased ja koguni lubamata sagedased walitsusest lahkumised ette tulla wõisid. Wõtke näiteks Prantsusmaal, kus 1871. a. kunni 1894. a., see on 24 aasta jooksul 31 walitsust oli, sealjuures isegi niisuguseid, kes ainult paar päewa wõimul püsisid. Kõik see ei wõi walitsuse tegewuse, ühtlase riigi walitsemise poliitika peale mitte häid tagajärgi awaldada. Siit tuli niipalju kui wõimalik wäljapääseteed otsida. Prantsusmaal oli üheks põhjuseks, miks walitsused niiwõrd sagedasti muutusid, see, et walitsus iga üksiku ministri wäheha sammu eest ühist wastutust pidi kandma. See aga näitas juba, missugused olid need wäljapääseteed. Kõigepealt on Prantsusmaa ise näidanud, et on wõimalus olemas, et walitsust mitte igal üksikul juhtumisel, kus parlamendi usalduse wootum mitte walitsuse tegewust üldiselt ei puuduta, waid ainult üksiku ministri tegewuse kohta käib, millega walitsus ennast solidaarsena ei seo, seega see walitsust mitte täies ulatuses ei puuduta, — ainult see üksik liige walitsusest lahkub, aga mitte kogu walitsus. Siit tegi komisjon oma järelalusel, mida ka Saksa uues põhiseaduses makswaks oli tunnistatud, nimelt et walitsus on oma tegewuses wastutaw riigiwolikogu ees solidaarselt; niisugusel juhtumisel aga, kus rahwaesitus leiab, et walitsuse üks liige mitte pole talitanud nii nagu see rahwa huwile ja soowidele wastab, siis wõimalus on sellele üksikule ministrile umbusaldust awaldada ja kui walitsus ennast solidaarseks ei tunnista selle üksiku ministri tegewusega, wiimast ainuüksi lahkuma sundida, mille tõttu kogu walitsuse kriis päewakorrale ei tõuse, waid ainult ühe inimesega täiendamine. Iseenesest mõista, kui walitsus ennast ühisele tasapinnale seab selle üksiku liikme tegewusega ja on tema solidaarne selle üksik-asjalise poliitikaga, mida üksik minister omaks on tunnistanud, siis peab iseenesest walitsuse ühine lahkumine järgnema.

Sel teel saime meie komisjoni arwami- sel wõimaluse kätte, et sarnaseid suuri walitsuse wahetusi ette ei tuleks, nagu see Prantsusmaal on olnud, mis täitsa üleliigsed on. Missugust nime sarnane walitsemise wiis kannaks, pole riigiõigus weel kindlaks määranud, kuid wististi wõiks teda pool-parlamentarismiks nime- tada.

Järgmistest peatükkidest, mis pärast meie rahwaesituse, walitsemise korra ja nende üksikute asutuste tegewuse käsi- tamist järgnewad, kõneleb esimene pea- tükk meie kohtutest. Meie peame oma kohtud niiwõrd iseseiswaks muutma, kui palju meil selleks wõimalusi käes on. Sel- lekohaselt on redigeeritud ka eelnõu §§ 69. ja 71., kus räägitakse kohtunikkude ame- tist tagandamisest, nende ümberpaiguta- misest. Iseenesest mõista ei saa sellega aga kohtu iseseiswuse põhimõtet täieli- kult weel kätte. Seks peab kohtud kõige- pealt administratiiv-wõimu alt täielikult wabastama. Põhiseaduse komisjon lei- dis, et kohtunikkude määramist ei wõi mitte jätta administratiiv asutuste hoo- leks, nagu see senni on olnud, waid põhi- seaduse eelnõu § 70. määrab ära, et koh- tunikke, kes mitte walitawad pole, nime- tab ametisse Riigikohus. Teine samasu- gune põhimõte, kohtu iseseiswuse alal, mida taheti läbi wiia, on iseseisew pro- kuratuur. Sisuliselt ei hakka ma pike- malt selle juures peatama, tähendan ain- nult, et küsimus selles on, kas on meil soowitaw luua prokuratuuri, kes mitte seotud ei oleks kohtuministeeriumiga ja Riigikohtuga, kelle kätte kohtunikkude seadmine on antud, waid kes väljaspool neid asutusi seisaks. Leiti, et kuigi see seisukoht wastuwõetaw tohiks olla, seda üleliigne põhiseaduses oleks kindlaks määrata, kuna kohtukorralduse põhimõ- ted nii kergesti muutuda wõiwad. Teine suurema tähtsusega küsimus, mis kom- misjonis I ja II lugemisel jaatawalt ot- sustati, kolmandal aga eitawa seisukoha omaseks sai, oli põhiseaduse täitmise järgi walwamine. Esialgseks kawatsu- seks oli, et kõik riigiwolikogu poolt was- tuwõetud seadused ei awaldada mitte walitsuse ega riigiwolikogu juhatuse poolt, waid nad lähewad Riigikohtu kätte awaldamiseks, nagu see ka praegu meil olema peaks, kuid mida walitsus weel senni maksma pannud ei ole. Alles Riigi- kohus otsustab iga wastuwõetud ja awal- damiseks saadetud seaduse kohta, kas ta põhiseadusega kooskõlas. Et see senni

weel läbi wiimata on, tõendab wast seda, et see ülepea tehniliselt läbiwiidaw pole, wõib olla, on see aga liiga raske, üle jõu sel teel kindlustust selleks luua, et seadu- sed, mis riigiwolikogu wastu wõtaw, ei tohi wastolus olla põhiseadusega. Sarnasel juh- tumisel oleks Riigikohus sunnitud ja kohus- tatud olnud iga seadust, mis põhiseaduse wastane on, mitte awaldama, waid teda riigiwolikogule tagasi saatma, kusjuures wiimasel õigus on sel korral, kui ta Riigi- kohtu seisukohaga ühel arwamisel ei ole, nõuda et küsimus rahwahääletamisel rah- wa enda poolt saaks otsustatud. Lõpu-liku otsuse annaks siis rahwahääletamine. Komisjon leidis, et sarnane põhiseaduse kaitsmine neid tagajärgi kätte ei anna, mida soowiti ja ainult riigiwolikogu tege- wuses raskusi wõib tuua. Toon sellest wäikese pildi Wenemaalt, kus 11. det- sembri walimisseadus ometi senati poolt, mis Riigikohtu algkujuks, põhiseaduse wastaselt wälja kuulutati. Wene riigi- wolikogu koosseis, kes 11. detsembri walimisseaduse alusel kokku astus, oli sarnasesse wastolusse walitsusega sattu- nud, mis kuidagi lahendataw ei olnud, mispärast Wene tsaar uue walimissea- duse maksma pani, omawolilise ja sea- duswastase põhiseaduse muutmise ette wõttis. Ja Wene senat kuulutas 3. juuni walimisseaduse ometi wälja, sealjuures kindlasti teades, et seega riigikorda muu- dab. Ometi wõib ka meil sarnane juhtu- mine, sarnane wõimalus tulla, kus meil Riigikohus riigiwolikoguga konflikti satub. Ja kui riigiwolikogu siin järgi ei anna, siis — nagu Wene senatiski — hakatakse uusi Riigikohtu liikmeid nimetama, wõi neid ümber paigutama, mis nii kaugele wiib, et põhiseaduse wastane seadus ik- kagi wälja kuulutatakse. Teisest küljest muutuks sarnasel korral meie Riigikohus osaliseks ülemkojaks ja ei leiaks selle- pärast mitte poolehoidu.

Järgneb omawalitsuse küsimus. Prae- gusel ajal, kus meil ametnikkude arw iga- päewaga kaswab, kus keskwalitsus oma- walitsuse käest ülesandeid ära kisub, kui meie siin demokraatlikku korda, rahwa- walitsust tahame luua, alusel, mille ees- kujuks omawalitsuses oleks Inglismaa, leidis põhiseaduse komisjon tarwiliku olewat meil detsentralisatsiooni põhimõ- tet täielikuna läbi wiia ja eelnõusse sisse wõtta § 75., kus ära on tähendatud, et kohalikkude huwide ja tarwiduste eest hoolitsewad omawalitsused, kuna nende kaudu riigiwõim teostab ka walitsemist

koha peal, olgu siis wälja arwatud juhtumised, kus seadused selleks eriasutusi on loonud, sellepärast et omawalitsuse asutused ühe wõi teise ülesandega toime ei saa.

Riigikaitse küsimuses tekkisid meil komisjonis lahkumineku pahema tiivaga, sotsiaaldemokraatide ja praeguste iseseiswate sotsialistidega. Waieldi selle üle, kas tuleb meil jääda praeguse kaitsewäe korralduse juurde lühendatud õppeajaga, wõi täielikult üle minna rahwamiilitsa peale. Waidlused olid õige põhjalikud, kusjuures ühelt kui teiselt poolt omi seisukohti põhjendati. Põhjusti, mis meil praegusel ajal rahwamiilitsa wastu kõnelewad, siin iseäralikult ei ole waja ette tuua. Wast tuletawad Asutawa Kogu liikmed meelde, mis siin sõjawägede ülemjuhataja kinnisel koosolekul selle küsimuse kohta juba õige põhjalikult ette tõi. Tahaksin ainult paralleelina mõnda uut motiivi ette tuua, mis sel korral puudutamata jäi. Minu arwamise järele, kui tahetakse sellele alusele asuda, et iga kodaniku kohus on miilitsateenistusest ilma palgata osa wõtta, siis tunnistama peab, et rahwamiilits just meie waesemale kihile palju raskemaks koormaks on, kui seda on alaline sõjawägi lühikese õppeajaga riigi kulul. Jõukas inimene jõuab ju ennast ikka ära toita, kuna tööline, kellel mingisugust warandust ei ole, rahwamiilitsasse astudes oma terwele majapidamisele kriipsu peale peab tõmbama. Teisest küljest ei saa salata, et praegune sõjawägi tehniliselt niiwõrd arenenud on, et iga üksik wäeosa tarwitab suureulatuslikke tehnilisi teadmisi. Seda kätte saada sarnase miilitsa korralduse juures, nagu seda meil kawatsetakse läbi wiia, ei ole sõjaasjatundjate poolt mitte kuidagi läbiwiidaw. Kolmandaks ei saa nimetamata jätta, et ka need, kes juba põhiseaduses kaitseid rahwamiilitsa maksmapanemist ja wastawa põhimõtte läbiwiimist, otsekohe awalikult tunnistama pidid, et meil wõib olla seda 15—20 aasta jooksul mitte teostada ei saa. On see aga nii, siis ei ole mingisugust tarwidust ette ära määrata 15—20 a. peale, et sel ajal see seadus maksma peab ja see mitte. Mis õigus on meil targemad olla, kui need, kes pärast meid tulewad? Pole ju meil mingisugust õigust 20 aastat pärast meid elawale ette dikteerida, kuidas nad elama peawad. Komisjonis ei olnud keegi selle wastu, et meil rahwamiilits tulewikus läbi wiidud peab saama, kui tule-

wikus üldse mingisugust wäge asutame, millest meie peame katsuma igatpidi mööda saada, — kuid praegu targem olla, kui tulew põlw, ette fikseerida asju, mida meie tegelikult teostatuna ei näe, — oleks mõttetu. Teisest küljest arwesse wõttes seda, et meie lähem ülesanne wälispoliitikas on piiriiriikide liidu loomine, ja edasi Asutawa Kogu otsuse põhjal tahame meie rahwasteliitu wastuwõetud saada, seda kõike arwesse wõttes wõiwad meil kohustused peale pandud saada, mida meie sarnasel juhtumisel mitte täita ei saaks, kui meie endale teistsuguse kaitsewäe looksime, kui see teistel rahwastel olemas. Teiste sõnadega, meie lõikame sarnasel puhul, sarnase teguwiisiga oma täielikul iseseiswusel, iseolemisel jalad alt ära. On see aga nii, siis on päris selge, et komisjoni enamus teisele teele ei saanud asuda, kui pidi riigikaitsewägede korralduse eriseaduse hooleks jätma, lootuses, et lähemas tulewikus, wõib olla isegi warem kui 20 aasta pärast, wõimalik oleks rahwamiilitsat sisse seada, wõib olla kaitsewäge üldse ära kaotada. Praegu aga, kus meie saatus täiesti otsustamata, ei wõi meie enese iseseiswusel jalgu alt ära lõigata. Selleks ei leidnud põhiseaduse komisjon omal mitte õigust olewat.

Riigi sissetulekute kohta käiwas peatükis määrati kõigepealt kindlaks riigi eelarwe kokkuseadmise kord ning tagajärjed wõimalusest, kui järgnewa aasta eelarwe õigeks ajaks wastu wõetud ei saaks. Komisjon leidis, et sarnasel juhtumisel eelmise aasta eelarwe-summad walitsusel tarwitada peaksid olema, mida aga riigiwolikogu ad hoc tehtud seadusega otsustama peab, kusjuures mitte terwet wana aastat maksma ei saa panna, waid ainult osadena.

Eriti sügawaid kaalumisi tekitas riigikontrolli küsimus.

I ja II lugemisel oli ette nähtud iseseisew riigikontroll. Peab aga ütlemata, et need teated, mis põhiseaduse komisjonil riigikontrolli tegewuse üle wiimasel ajal olid, näitawad, et riigikontroll nii wäikeses riigis sarnasel kujul oma tööd jätkata ei saa. Ma ei taha kellelegi etteheiteid teha, waid räägin neid asju, mis komisjonis ette toodi. Nimelt olla wiimasel ajal juhtumisi ette tulnud, kus üksikul isikul asutuses on waja tinti ja sullepead osta, ja ei saa seda muidu teha, kui kontrollametnik olgu kaasas. Inime-

sed arwawad, et parem juba siis kodunt sullepea ja tindipott kaasa tuua, kui sarnaste raskustega asjaajamist toimetada. Teiseks olewat ametikohti, kus rewideerijaid ametnikke rohkem on, kui rewideeritawaid. Igatahes leiti, et sarnasel kujul meie riigikontrolli mitte alles jätta ei wõi. Otsustati siis riigikontrolli kohta käiw eriti peatükk eelnõust sootu wälja jätta, ehk küll kindlal arwamisel oldi, et riigikontrolli ühel wõi teisel kujul ikkagi tarwilik on sisse seada, kuid uuendatud kujul. Põhiseaduse komisjon wõttis riigiwolikogu peatükki tähenduse sisse, et riigiwolikogu teostab riigi majandusliku tegewuse ja riigi eelarwe täitmise kontrolli tema poolt ametisse seatawate wastawate asutuste kaudu. Uuendatud riigikontrolli kuju määraks aga ära eriseadus.

Eriti seisab, nagu juba alguses nimetasin, terwes eelnõus wiimane peatükk. Tema kõneleb põhiseaduse jõust ja põhiseaduse muutmisest. § 86. on öeldud, et põhiseadus kõikumata juhtnööriks on riigiwolikogu, kohtu- ja walitsuseasutuste tegewuses. Sellega on öeldud, et iga seadus ja määrus, mida nimetatud asutused tarwitusele wõtawad, põhiseadusega tingimata kooskõlas peab olema. Tekib nende kahe tarwitamise juures wastolu, siis otsustab põhiseadus. Seega on siin seesama põhimõtte seaduse tarwitamise juures maksma pandud, nagu seda meie tsiwiilprotsessi § 12. ette nähtud, selle lisalausega, et waidluse korral otsustab ära wahekorra lõpulikult põhiseadus, see tähendab temal on täielik eesõigus teiste seadustega wõrreldes. Teised paragrahwid käesolewas peatükis kõnelewad sellest, missugusel teel ja korras põhiseadust muuta wõib. Põhiseaduse komisjon oli arwamisel, täielikul arusaamisel, et põhiseaduse muutmist raskeks teha selles mõttes, et teda tõsta erakorraliseks, iseäralikuks seaduseks, mis on maksma pandud erakorralistel tingimistel, ja millepärast teda ainult erakorralistes tingimistes muuta wõib, riigi huwide seisukohalt soowimatu, isegi lubamatu on.

On põhiseaduse muutmise üleliigselt raskendatud, siis on ta enda pea peale alalise rewolutsiooni kõuepilwe koondanud, mis alati tegewusse wõib astuda, kui põhiseadus elule jalgu ette jääb. On seaduses mingisugune norm püsima jäänud, mis ei wasta enam elunõuetele, siis pühib elu ise selle ära. Seda on näidanud ajalugu, seda olen ma katsunud sel-

geks teha ka maaseaduse arutamise puhul Asutawas Kogus, kui Asutawa Kogu liikme Jans'i poolt ettepanek tehti, et maaseadust tulewane seadusandlik koda muuta ei tohi. Ma näitasin sel korral, et Prantsusmaa esimesest rewolutsioonist alates 12 põhiseadust on läbi elanud ja nüüd lisan ma weel juurde, et wäike Mehiko 25 aasta jooksul 48 põhiseadust ära on seedinud. Nii ei aita ükski põhiseaduse soomustamine, ükski piiride ette-tõmbamine, ainuke tee on ikkagi see, et oma loomulikku rada käia lasta. Ühte peab ütleva, et kui meie esitatud demokraatia kõrwal oleme otsekohe demokraatia wõtnud, kui meie rahwawalitsuse maksma paneme, siis ka kellelgi teisel õigust ei saa olla rahwa õiguste üle otsustamiseks, kui rahwal endal ainuüksi. Põhiseadus määrab ära piirid, kus ja missuguses rahwa kui kõrgema riigiwõimu kandja õigused kindlustatud on ja neid õigusi ei tohi keegi muu kitsendada, kui rahwas ise oma hääleõiguslike kodanikkude näol. Põhiseaduse muutmise üle otsustamine peab tingimata rahwa enda kätte jääma. Olid aga ka mitmed teised ettepanekud. Kõigepealt ettepanek: harilikus korras põhiseadust muuta, nagu see omal ajal Ungaris oli ja Itaalias praegu on. Teine ettepanek oli põhiseaduse muutmisel nõnda talitada, kui see Balkani riikides, Serbias, Rumeenias ja Bulgaarias wiisiks, kus sarnasel korral iseäralik Asutaw Kogu suurendatud parlamendi näol kokku kutsutakse põhiseaduse muutmise küsimuse otsustamiseks. Komisjon leidis, et Ungari ja Itaalia kord meile põhimõttelikult wastuwõetaw ei ole, kuna Balkani riikide oma igatahes kaugelt raskem on põhiseaduse muutmiseks, kui eelnõus ettenähtud kord. Kui teie tahate kokku kutsuda iseäraliku Asutawa Kogu põhiseaduse muutmise pärast, siis on seks kahekordset tööd waja. Õige on ju küll, et see Asutaw Kogu ei otsustaks midagi muud, kui põhiseaduse muutmist ja läheks siis jälle laiali. Kuid siin oleks aga kaks otsust: esiteks walimised rahwa poolt ja teiseks Asutawa Kogu otsus. See kõik wõtab aga rohkem aega, kui eelnõus ettenähtud rahwahääletamine. Kui aga mitut parlamenti järgimööda lasta küsimust otsustada, siis ei saa rahwa tahtmist põhiseaduse muutmise asjus kunagi otsekohe kätte. Parlament otsustab ühes selle ülesandega ka teisi küsimusi, mille sisu sellepärast kodanikule kaugelt tähtsam wõib olla, kui

põhiseaduse muutmine ja mispärast ta wiimase küsimuse kõrwalise tähtsusega iseloomustab.

Tihti peale wõib siis juhtuda, et kodanik, kellel põhiseaduse muutmine tingimata wastuwõetaw oleks, sellepärast selle wastu on, et ta ühiskondlikkude huwidega, mida põhiseaduse muutmist nõudwad poliitilised rühmitused üles seawad, kuidagi leppida ei saa ja põhiseaduse muutmise wastu on sunnitud walimistel oma häält ära andma. Kõiki seda silmas pidades, on eelnõu põhiseaduse muutmise üle otsustamise ainuüksi rahwa enda kätte usaldanud, kuna muutmise algatuse õigus 25.000 hääleõiguslikul kodanikul, nii ka riigiwolikogul on.

Need on üldised põhimõtted, mis punase joonena eelnõust läbi käiwad, mida ma põhimõttelikkude lahkuminekute kõrwal esile olen toonud. Läbi kogu eelnõu käib rahwawalitsuse idee, millega eelnõu algab ja millega ta lõpeb. Kui palju ta iseenesest puhtana läbi wiidud on, seda otsustab Asutaw Kogu. Kas ta aga neid tagajärgi kätte annab, mida põhiseaduse sissejuhatus põhiseaduse peale paneb, seda otsustab elu muidugi ise.

Juhataja A. Rei: Sõnasoowijaid ei ole. (K. Ast, sd.: Teen ettepaneku 10 minutit waheaega pidada.) Soowitakse ettepaneku kohta sõna wõtta? Sõnasoowijaid ei ole. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Waheaeg algab kell 7.15 min.

Pärast waheaega algab koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

J. Jans (sd.): Austatud rahwasaadikud! Seaduseelnõu põhimõttelikku külge ei saa mitte teistwiisi arutada, kui waadates seda, kuidas põhimõtteid tegelikult on läbi wiidud. Sellepärast ei taha ma mitte selle seaduseelnõu deklaratiivsel kujul ülestähendatud põhimõtete juures peatada, waid katsun mõnda üksikut osa põhiseadusest iseloomustada põhimõttelikust küljest. Aluseks wõetud põhimõttena on selle seaduse sissejuhatuses ära tähendatud õigus, seadus ja wabadus. Teisi paragrahwe tähele pannes on seal weel üks tähtsam põhimõte, — rahwawalitsus. Kõik nad on niisugused, mille

wastu üldiselt waielda ei saa, kuid kuidas neid käsitatakse, sellest ripub ära, mis ühele wõi teisele ülekohtus wõib olla, ühe wabadust kitsendab, kuid teistele aga õige suure wabaduse annab. Ma jääksin kõigepealt § 6. juurde peatama, mis järgmiselt kõlab: „Kõik Eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised. Ei wõi olla awalikke õigusi, eesõigusi ja paheõigusi, mis olenewad sündimisest, usust, sugust, seisusest ja rahwusest. Eestis seisusi ja seisuslikke tiitlid ei ole.“

Kui meie nüüd vaatame seda paragrahwi, kas siin on kõik need asjaolud üles loetud, millest õiguslikud lahkuminekid oleneda wõiksid, siis leiame, et siin on jäetud nii mitmed asjaolud tähele panemata, näiteks tuletame meelde waranduslikku tsensust. Niisama ei ole ka hariduslikku lahkuminekut kodanikkude wahel. Ajaloost teame meie selle kohta õige mitmesuguseid nähtusi, kuidas warandusliku ja haridusliku tsensuse ja ka ametijärkude abil õiguslikke lahkuminekid konstrueerida wõib.

Mis ma aga iseäranis toonitada tahtsin, on see, et Prantsuse rewolutsioonist saadik, kus uus kord loodi, kus feodaalkorra likwideerimise juures ära kaotati seisuslikud ja rahwuslikud wahed ja igasugused eesõigused, awalikuks on tulnud, et seltskonnas eesõigused ja ülekohtu tegemine põhjeneb peaaesjalikult rikkuse peal. Kes rikas on, sellel on wõimalik ennast seltskonnas maksma panna, sest isegi meie rahwasõna ütleb: „Kel kott, sel kohus“. Siin meie põhiseaduse projektis ei ole selle asjaolu peale mingisugust tähelepanu pööratud. See on igatahes põhiseaduse kohta iseenesest väga huwitaw. Mina järeldan siit, et see põhiseadus on harilikku 19. aastasaja kodanlise riigi põhiseadusega täiesti sarnane. Kui meie wälja wõtame walimise õiguse, see on nüüd õige laiendatud, see wast katab nüüd seda sarnaduse puudust, mis waranduse ja selle järele ka hariduse omandamine rikastele rahwaklassidele waestega wõrreldes annab. Anatole France tähendab kuskil väga pilkeliselt seaduse erapooletuse kohta waeste ja rikaste wahel: „Oma majesteetlikus erapooletuses keelab seadus nii waesele kui ka rikkale ära silla all magada, uulitsal kerjata ja leiba warastada.“ Sellega on kapitalistliku ilmakorra ühetaolsuse seisukord tõepoolest õieti illustreeritud. Kui meie wõtame § 38. § 6. juurde, siis tuleb see asjaolu weel enam reljeefsemalt käes-

olewas seaduses ette. Siin on öeldud, et riigivolikogu liikmed, wälja arwatud Wabariigi Walitsuse liigete abid, ei wõi Wabariigi Walitsuse ja asutuste poolt nimetatud ametites olla. Mina järeldan selle paragrahwi redaktsioonist, et ükski wabariigi teenistuses olew isik, olgu ta missuguse ameti peal tahes, ei wõi riigivolikogu liige olla. Nii wõtame näiteks, kui omawalitsuse asutused ka tunnistatakse riigi asutusteks, siis ei saa wallakirjutajad ja kooliõpetajad riigivolikogu liikmed olla. Nüüd aga ei ole põhiseaduses mitte ära keelatud, et eraasutustes, ütlemepankades teenistuses olewad isikud ei wõiks riigivolikogu liikmed olla. Unustasin weel tähendamata, et praegu meie maareformi tõttu isikute arw, keda ametnikkudeks wõib lugeda, weel laieneb. Kuidas ta tulewikus kujuneb, ei tea, aga meie rehkendame selle seisukorraga, mis praegu on. Seal on agronoomid ja igasugused riigimaade ja metsade walitsejad. Selle paragrahwi järele ei wõi need mitte riigivolikogu liikmed olla. Sellega oleksime määratu hulga isikuid, kellel asjatundmist on, kes huwitatud oleksid meie demokraatliku riigi olemasolemisest ja selle tööst tegelikult osa wõtawad, riigivolikogu tööst kõrwaldanud. Erateenistuses olewate isikutega, nagu suurte aktsiaseltside ja pankade direktoritega, seda mitte ei ole. Nii wõib olla, et meie demokraatlikus riigivolikogus saaksid kapitalistid väga esitatud ja wõiwad sinna koondada omale täieliku enamuse. Meie riik satuks ka seadusandluses kapitalistide wõimu alla. Ma isiklikult leian, et see paragrahw siia milgil wiisil jääda ei wõi ja peaks maha tõmmatud saama. Mispärast ta meie põhiseadusesse on wõetud, ei tea. Kaks Saksa õigusteadlaste kokkuseatud põhiseadust Badeni ja Würtenbergi seadused, mida ma sain waadata, ütlevad otsekohe, et ametnikkudele ja riigitöölisele, niisama kogukonna omawalitsuse teenijatele ei tohi mingisuguseid raskusi teha nende rahwasaadikute kohuste täitmise juures. Isegi on öeldud, kui ma ei eksi, Badeni põhiseaduses, et neil ei ole tarwis mingisugust wormilist ametipuhkust, kui nad tahawad walimiste käikusid ette wõtta, et omale poolehoidmist wõita. Need paragrahwid, mille peale ma tähendasin, peaksid lähemalt tähelpanu alla wõetama ja peaks see põhiseadus selles tükis muudatama, et ühele, nimelt rahameeste ringkonnale, kellel muidugi suur majanduslik

wõim käes on, demokraatliku riigi põhiseaduses mitte mingisugust eesõigust ei antaks ja et teiste rahwaklasside kaitse põhiseaduses tarwilikul wiisil tähelpanu leiaks. Ma jätan waele kõik tehnilised punktid, mille peale ma pärast tahan tähelpanu juhtida. Wõtame nüüd ühe teise tähtsama põhimõtteliku asja, mille peale ma tahaksin tähelpanu juhtida ja mis minu seisukohalt mitte wastuwõetaw ei ole. Siin on määrused kohtute korraldamise kohta, kus on öeldud: „oma tegevuses rippumatud kohtunikud“. Nüüd on küsimus 1) milles seisab see rippumatus, 2) milleks see rippumatus hea ja 3) missugustes tingimistes on see rippumatus soowitaw? Kui ma ei eksi, siis on kohtunikude rippumatus oma põhimõtte järele kui mitte päriselt, siis tähtsalt osalt Inglise kohtute tegewuse tagajärjel poolehoidmist leidnud. Ja kui ma ei eksi, siis seisab kohtunikude rippumatus hariliku mõiste järele selles, et kohtunik mitte ei ripu ära riigi täidesaatwast wõimust. Nüüd küsime siiski, kui meie oma kohtu rippumatuks teeme, kuidas siis seda põhiseaduses kindlasti ei ole öeldud? Mina leian, et siin peaks üldise lause asemele konkreetsema mõtte leidma, mida meie põhiseadusesse paneme ja mis meie kohtunikude rippumatust konkreetset enamwähem ära otsustaks. Sellepärast, kui meie jätame küsimuse lahtiseks, siis see rippumatus wõib eriseadustes väga mitmet wiisi moonutatud saada nii, et ta õieti tarwilikul wiisil kindlustatud ei ole. Tuletame meelde kuidas see rippumatus Inglise kohtutes on. Seal ei saanud täidesaatew wõim kohtunikke ametist lahti teha, kuid see ei ole kõik. Inglise kohtunikud olid ka majanduslikult iseseiswad suurmaapidajad ja peale selle olid nendel weel oma wäljakujunenud aususe traditsioonid, oma seisusasutused, kes neile teatud juhtnõore kätte andsid, kuidas austasti kohut mõista ja sellejuures oli nende, kui ilmariigi walitsewa klassi, arusaamine ühiselulistest wajakustest väga kõrgel järjel. Meil aga kõiki neid eeldusi ei ole, mis Inglise kohtunikudel erapooletuseks olid, ja kui meie nüüd rippumatust soowime, siis peame igatahes olewaid asjaolusid tähele panema ja sellest tegelikust seisukohast wälja minnes kohtunikude rippumatuse tingimised kindlaks määrama. Praegusel silmapilgul ma mingisugust ettepanekut ei tee, ma tahan seda II lugemisel teha. Juhin ainult tähelpanu selle peale, et see üks tähtsa-

matest põhiseaduse osadest on, mis tuleb tähelepanemise alla võtta ja mida meie nii lahtiseks ei või jätta.

Siis tahaksin ma veel seisukohta võtta selle paragrahvi kohta, kus räägitakse surmanuhtlusest. See küsimus on siin 1917. aastast saadik väga tuliseks vaidlusaineks olnud. Mina isiklikult olen ka enamlastega selle üle pidanud mõtteid vahetama ja need, nagu teada, nõudsid kõige suurema hooga surmanuhtluse ärakaotamist, praegu nõuavad seda ise seisvad sotsialistid. Kuid meie näeme, et needsamad surmanuhtluse wastased kõige metsikumat viisil tapavad. Tähen-dab siis, see seisukoht on teoreetiliselt üles seatud, kuid raske elus läbi viia. Ma tahan juhtida tähelepanu selle peale, et surmanuhtlus on põhiseaduse eelnõus siiski alles jäetud, pealegi just poliitilisel alal kaitseseisukorras, jällegi üldise lau-sega. Ma arwan, et põhiseadus peaks ka siin piirid määrama ja mitte üldiste lau-setega asjast üle minema. Kuid surma-nuhtlus on ka harilikkude kuritegijate juures igalpool tarwitusel. Nendest mina tahtsin peasjalikult rääkida. Mina leian igatahes, et surmanuhtlus poliitiliste kuritegijate juures ülekohus on. Kui inimesed poliitilise idee sunnil kuritegusid tee-wad, siis tahavad nad sellega oma aru-saamise järele paremat seltskondlikku korda luua, ükskõik, kas nad enamlasted või mõnest teisest parteist on. Ma pean seda tõeks, et harilikud kuritegijad, nagu mõrtsukad, kes oma isiklikuks rikastami-seks tapavad, ühekski õigeks seltskonna-liikmeks kunagi ei saa, nemad peavad seltskonnast kõrvaldatud saama. On teada, et kuritegijad, keda pikaajalise wan-gistusega karistatakse, kahe kunni nelja aasta pärast ikka ära põgenewad ja siis uuesti tapavad. Tähen-dab, tegelikult on mõrtsuka käe läbi surmanuhtlus tarwitu-sel. Mõrtsukate kohta peaks surmanuht-lus maksma jääma, poliitiliste isikute kohta peaks surmanuhtlus ära kaotatama, välja arvatud sõjaajal, kus inimesi surma aetakse, kuhu nad muidu ei lähe kui surma ähwardusel. Nüüd veel mõned tehnilised märkused. § 2. on öeldud: „Eesti piiride kindlaksmääramine man-nermaa ja mere poolt sünnib rahwuswa-heliste lepingute läbi ja tingimustel, mis lepingutes ette nähtakse.“ Siin on iseenesest mõistetaw asi põhiseadusesse üles wõetud. § 4. on öeldud: „Eestis maksa-wad tema enese asutuste poolt antud või tunnustatud seadused. Rahwuswahelise

õiguse üleüldistunnustatud määrused maksawad Eestis tema õigusliku korra lahutamata osadena.“ § 1. on öeldud, et „Eesti on iseseisew riik“. Ma küsin, mis-suguses suveräänriigis siis maksawad teised seadused, kui need, mis ta enese asutuste poolt maksma pannakse. Ma leian, et § 4. täiesti ülearune on. Siis on veel § 4. lõpuosas: „Keegi ei või end wabandada seaduse mitteteadmise-ga“. Wene põhiseaduses oli muuseas öeldud, et seadus peab täies korras välja kuulu-tatud olema, ainult siis võib ta mitte-teadmise-ga wabandada. Põhiseaduses on üles wõetud § 81., mis lubab walitsuse määrusi välja anda, mis wabariigi kait-sewägedesse puutuwad; kui neid seadusi eraldi välja antakse ja neid välja ei kuulutata, siis ei või kõik neid teada, sellest näeb, et kodanikkude käest ei või igal juhtumisel seaduste teadmist nõuda. Tegelikult tuleb kõigi seaduste teadmist, mis riigis maksawad, nõuda sellepärast, et teisiti võimalik ei ole kuritahtlikke kodanikke wastutusele võtta seaduse-rikkumise eest. Teises peatükis on öel-dud üldse ligi kolm korda: „mis seadus-tes ära on tähendatud“. See on liig. Mina arwan, et teises peatükis tähendatud alal meie õiguslik seisukord peaks normeerit-ud saama enam konkreetset, millest välja minnes meie tulewane seadusand-lus areneks. Kui küsimus täiesti lahtiseks on jäetud, siis põhiseadus ei anna mingi-sugust garantiid kodanikkudele nende õiguste wastu eitawa seisukoha maksma-panemise kohta. Wene ajal wõeti ka kinni mingisuguse seaduse põhjal. (J. T e m a n t, maal.: N ü ü d w õ e t a k s e ka! — N a e r.) Meie seisukoht peaks Wene ajast niipalju muutunud olema, et meie juba põhiseaduses ära tähendak-sime, missugustel tingimistel kinniwõt-mine võiks sündida.

Ma ei kiida mitte praegust olukorda, kuid ma wabandan üleminekuaja oludega. (W a h e l h ü ü e: A g a e n n e e i o l n u d ü l e m i n e k u a e g! — N a e r.) Siis veel üks märkus väljamaalaste õiguste kohta, missugusel viisil nad Eesti waba-riigis makswate seaduste ja määruste alla käiwad. Siin on § 4. öeldud, et rahwus-wahelise õiguse üldistunnustatud määru-sed maksawad Eestis tema õigusliku korra lahutamata osadena. See on põhi-mõttelik küsimus, kas meie hoopis rah-wuswahelise õiguse normisid tunnistame, kui meie õieti meelde tuletame, kuidas-wiisi rahwuswahelise õiguse normid te-

kiwad, siis tekib kõigepealt küsimus, missugused nendest on üldiselt tunnustatud? Kui teie vaatate rahvuswahelise õiguse allikaid, mitmesuguseid lepinguid, mille põhjal meie rahvuswaheline õigus kujunenud, siis leiata tihti, et alati üks osa riikidest ei ole neid määrusi tunnustanud ja kui on, siis teatud tingimistel. Meie tunnustame midagi ilma ühegi tingimiseta, ja sellest võiks nüüd järgneda, et korraga väljamaalaste poolt leitakse, et teil on põhiseaduses määrus sees, olge head täitke seda, kuigi ta meile võib olla ka wastuwõtmatu on meie riigi huwides. Selleks peaks küll § 4. selle lause välja jätma. Siis on § 11. wasturääkimine § 6. § 6. on öeldud, et ei ole usust olenewaid õigusi ja kohustusi, ja siin on korraga öeldud, et keegi ei ole kohustatud oma usutunnistust awaldama ametkohtadele, muidu kui sellest olenewad õigused, kohused. § 6. järele ei wõi olla usust ära rippumist ja siin korraga on. Siis on § 13. öeldud: „Eestis on wabadus oma mõtteid awaldada sõnas, trükis, kirjas, pildis ja kujutuses. Seda wabadust võib kitsendada ainult kolbluse ja riigi kaitseks.“ Missugusel teel, kas administratiivsel wõi seadusandlikul teel seda kitsendada? Edasi on öeldud, et Eestis tsensuuri ei ole. Kuid kui riik tahab olemas olla, siis peab ta wõima kohtulikule wastutusele wõtta kuritahtlikkude mõtete awaldamise pärast teatawaid isikuid. Mingisugune asutus peab sellepärast olema, kes kohtualla annab, siin ei ole aga sellest midagi öeldud, waid siit võib nii aru saada, et üldse enam mingisugust järelwalwet olla ei wõi. Kui nüüd riik siin mitte midagi ei tee, siis ei ole see loomulik. Seaduslik riik, mis sunduslikul wõimul põhjeb, peab kuidagiwiisi oma olemasolu kaitsma. Peale selle on öeldud, et ühingutesse liitumine on waba ja seda võib piirata ainult awaliku julgeoleku kaitseks. See on nii laialine lause, et see mitte midagi ära ei ütle. Kui põhiseadusesse need määrused üles wõtta, siis oleks minu arwates juba § 3. küllalt, mis ütleb, et Eesti riigiwõimu ei saa teostada muidu, kui põhiseaduse alusel. Siin on täiesti kindlasti välja öeldud, et meie riik peab tulewikus seaduslikul alusel seisma ja sellepärast ei tarwitseks siia enam iseäralikke lisandusi juurde panna. Neid määrusi tuleb aga minu arwates teisiti redigeerida, nii et neil teatud konkreetne sisu oleks. (O. Strandman, tõer.: Свод законов.) Mitte sugugi свод законов,

waid põhiseadus peab seadusandlusele teatawa sihi kätte näitama, kuid siin ei ole mingisugust sihti ära määratud. Ma katsun teisel lugemisel oma ettepanekut teha. Siis on edasi § 22. vähemusrahwuste kohta. Selles paragrahwis on öeldud: „Eesti piirides elawate vähemusrahwuste liikmed, kes Eesti kodanikud on, wõiwad oma rahwuskultuuriliste, hoolekande ja muude huwide kättesaamiseks, niipalju kui nad riigihuwidele wastu ei käi, sellekohaseid asutusi ellu kutsuda. Need asutused wõiwad oma rahwuse huwide kaitseks ettepanekutega pöörata walitsuse wõimude poole.“ Siin on jäetud kõik küsimused lahtiseks, ja kui vähemusrahwuste esitajad nurinat selle üle tahawad tõsta, et nende huwid põhiseaduses mitte kaitstud ei ole, siis on neil selleks minu arwates teataw õigus. Muuseas on § 23. öeldud, et seal, kus kohalik vähemusrahvus enamuses on, võib kohalikkude omawalitsuste asjaajamise keeleks vähemusrahwuse keel olla. Siin on öeldud: võib olla, kuid see võib ka mitte olla, ja mina arwan sellepärast, et see on jäetud siin lahtiseks. Edasi on § 26., mis räägib inimesewäärilisest ülespidamisest. Juba ajutise põhiseaduse kokkuseadmisel tähendasin ma komisjonis selle peale, et inimesewäärilise ülespidamise kindlustamine käib riigile üle jõu ja toob lõpuks palju kuritarwitusi esile. Põhiseaduses peab öeldud olema, et riigilt saawad toetust ainult need, kes mitte tööga ennast toita ei suuda. Praegusel kujul ei ole see paragrahw minule mitte wastuwõetaw. Peale selle on § 40. redigeeritud minu arwamise järele arusaamatult. Siin on öeldud, et „kui riigiwolikogu liige oma walimise õiguse kaotab, riigiwolikogu lubal wangistatud on, wõi kas surma läbi wolitusi maha pannes lahkub, astub tema asemele walimisseaduse korras uus liige eelmises paragrahwis ettenähtud tähtajani.“ Sellest redaktsioonist ei ole võimalik aru saada, kas riigiwolikogu liikme wangistamine loetakse wolituste mahapanemiseks wõi mitte. Siis on § 59., kus on ette nähtud juhtumised, kui üksikud ministrid lahkuwad, kuid siin ei ole mitte ette nähtud seda, kui terve walitsus lahkub. Kes täidab siis, kui walitsus lahkub, täidesaatwa wõimu ülesandeid. (W a h e l h ü ü e: W o l i k o g u!) Ei, wabandage, siin on ikkagi arusaamatus, sest kui walitsus ametist lahkub ja senni kui parlament uue walitsuse kokku seab, senni ei ole mingisugust täidesaatwat

wõimu olemas. (J. Seljamaa, tões.: Lugege § 59. esimest rida!) Siin on siiski vähemalt wastolu. Siis on weel § 60. armuandmise palwet otsustamine ette nähtud, kuna aga üldise amnestia kohta midagi ei ole räägitud. (K. Päts, maal.: Rääkige ikka meile!) Kui siin üksikud armuandmised ette on nähtud, siis peaks ka üldise kohta midagi ette nähtud olema. Need oleksid tähendused, mis ma oma seisukohalt praegu põhiseaduse kohta ette tain.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Wabariigi Walitsus ei ole mitte saanud üksikasjaliselt seda eelnõu läbi arutada, sest walitsuse koosolekutel on olnud jookswat tööd niipalju just wiimasel ajal, kui põhiseaduse lõpulik redaktsioon walms sai. Walitsuse tegewuse jooksul on ühe kui teise küsimuse üle mõtteid wahetatud, et seisukohta wõtta ning tegelikkude kogemuste põhjal mõnda asja puudutada, mis eelnõus wäljendamist on leidnud ja mis walitsuse tegewuse seisukohalt hindamist on leidnud. Üldiselt peab ütleva, et meie olude ja jõudude peale waatamata, see eelnõu wististi, erapooletult hinnates, kaugemaltki tunnistust wõib leida, sellepärast et siin on katsutud järjekindlalt põhimõtteid läbi wiia, mis on meie rahwas oma riikluse arenemise lühikeses loos tegelikult katsunud maksma panna, ilma et meie seda oleksime ühe wõi teise poole erakondlikule alusele wiinud. Wõib öelda, et keskteed on käidud enamasti kõigis asjus. Aga wististi on nõnda, nagu komisjoni aruandja juba tähendas, et wõimatu on meie riikliku elu ja tegewuse peale waadates nüüd juba tabada kõiki neid peensusi, mida wast pikem tegelik elu esile oleks tõstnud ja mida wahest oluliselt soowitaw oleks üldiselt tunnistada. On küsimusi, mille selgitamiseks meie tulewased riigiwolikogud wististi peawad tööd tegema. Sellepärast ei ole ka tarwilik, et meie nüüd siin kõike wiimase peensuseni ja mitmesugusel kujul katsumise ette näha ja pikemaks ajaks püsima määrata. Rahwaste elu muutub nüüdsetes arenemise oludes nii ruttu, et muutused tulewikus tarwilikud on ka põhiseaduses. Walitsuse seisukohalt oleks tarwilik, et see seadus wõimalikult ruttu läbi wiia. Mis nüüd üksikutesse asjadesse puutub, siis on siin wahest mõnda põhimõtet liig sirgejooneliselt katsutud tabada. On demokratismi hüüdsõna mõ-

jul liig palju katsutud riiklikus elus ühtlustada, selles mõttes on päris loomulik, et ajaloolised seisused ja eesõigused kaduma peawad. Aga kui meil nüüd määrus tahetakse maksma panna, et isegi igasugused autähed ja aumärgid peawad puuduma, wälja arwatud kaitsewäelased sõja ajal, siis peame küsima, kas Prantsus- wõi Inglismaal ei ole demokraatiat? Kas siis tõesti tarwis on, et kõik kaduma peab, mis inimest wirgutab, — autunne, kui see mitte auahnitsemiseks ei lähe? Katsutakse seda paraliseerida, et inimesed ei püüaks ennast mitte maksma panna, awaldada täies teos ja tahtewõim, nõnda et nad tõesti lugupidamist harukordsel kujul wõiksid saada. (M. Kurs-Olesk, sd.: Wale ergutus!) Kõik need ergutusabinõud, mis meil olemas on, nii kui palgad, autasud, kõiksugused paiukid ja wanuspõlwe kindlustused, — eks need ole kõik selleks, et inimesi wirgutada, et inimene wõiks anduda oma ülesandele ja kohustätitnisele. Kui teie waatate, mis juhib wahest inimese elu, siis on see mõnikord niisugune iseenesest üle tõusmine ja sise- mise jõu pingutus, mida teie mitte ei saa ette öelda arwepidamiseks ja mida ei saa ette määrata, et ma seda teen ja seda ma ei tee, waid seal on enese kokkuwõtmine selles tundes, et sinu peale waatawad aastasajad ja terve rahwas. Ja kui siis niisugusel silmapilgul awaldatud teo tagajärgede pärast tullakse ja dokumenteeritakse seda mingisuguse austuse ja lugupidamise awaldusega, siis ei tea, kas see just nii hale ja wilets asi ongi. See, mis õieti kõige vähem materjalne, kõige ideaalsem, leiab wirgutust selle läbi. Iseasi kuidas seda tarwitatakse; kui selles liiale minnakse, siis on see muidugi halb. Meie ei tee siin mingisugust ettepanekut, kuid wabadussõja loos on tulnud küsimus, kas kodanlikkudele inimestele anda sõjaliste teenete eest aumärke, wõi anda neid ainult kaitsewäelastele. (Wahelhüüe: See on lubatud.) Walitsuse kogemuste põhjal peab ütleva, et meil ei sünniks mitte põhiseaduses seda ära dekreeteerida, waid meie teeksime sellest ilusa praksise. Iga wäikse teene eest aumärke üles riputama hakata, neid rinnas wõi kaelas kanda, nii et see naeruwääriliseks läheb, — ärgem tehkem seda mitte, kuid ärgem dekreeteerigem seda põhiseaduses. On ju rohkem praksise asi. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Et halba praksist ära hoida, on tarwis

se da põhiseadusesse üles võtta!)

Küsimuses, kuidas hääleõigusliku kodaniku õigust ära määrata, oleme meie 20. aasta aluseks võtnud. Siin on mõnikord selle vastu väieldud, tähendades selle peale, et peaks kooskõlasse viidama poliitiline ja kodanline täisõiguslus. Walitsusel ei ole siin kindlat seisukohta, aga arutamisele on tulnud küsimus, kuidas sellest üle saab? Kui anda 20- aastasele kodanikule poliitiline täisõiguslus, siis peab kodanliselt wististi ka 20 aasta peale tagasi minema ja täisõiguslikuks tunnistama 20-aastaseid. Meil, tsiwilistidel, on jälle selle vastu väielda, põhjendades sellega, et meie põhjamaalased hilja arenewad, mil põhjusel on tarwis kõrgemat iga. Walitsus ei ütlenud mitte: „hääle annan 20-aastasele“, siin peab silmas pidama, et ka kodanline täisõiguslus tuleb redutseerida, peab teataw kooskõla olema. Ma ei kuulnud hästi põhjendusi, mispärast riigiwolikogusse on määratud ainult 100 liiget (W a h e l h ü ü e: O d a w a m!), wõib olla, et odawuse pärast, aga ma arwan, et meie oleme seda näinud Asutawas Kogus ja maanõukogus, mis tähendab wäikene arw liikmeid parlamendis. Rahwas saadab küll seadusandlikku asutusse kõige paremad esitajad, kuid ikkagi peab silmas pidama tehnilisi nõudeid, et parlament ei saa oma töös edukalt edasi minna, kui temal enam wõimalusi ei ole omi eriorgaane luua, kes seadusandlikke funktsioone oma peale wõttes, neid kõige paremini läbi wiiksid. Kõik parlamentlikud komisjonid on õieti nende tegewuste elunditeks, mille abil parlament ennast saab seadusandlikus tegewuses liigutada. Kui üldine liigete arw nii wäikene on, et mitte kõiki tarwilikke komisjone korraldada ei saa, nii et seal teguwõimsus, eluwilumus ja asjatundlik olemus küllalt arwurikkalt esitatud ei ole, siis kannatab seadusandlik tegewus niihästi tööwiljakuse kui ka töö kiiruse poolest. Et parlament teguwõimsam oleks, siis tuleks teine arw wõtta.

Üks iseäraldus on siin eelnõus, et riigiwolikogu esimese koosoleku awab ja juhatab kunni esimehe walimiseni eelmise riigiwolikogu esimees. See on kahtlemata juhtmõtteks olnud, et rahwaesitus on lõppemata, ei ole temas wahet; kuid see rikub teist põhimõtet: parlament on autonoomne, tema ei tunne ühtegi teist wõimu peale iseenese, tema ise eraldab

enesest wõi paiskab wälja need orgaanid, mida tema tarwitab, et ennast ilmutada. Selles mõttes on see wanuse presiidium tarwitusele wõetud. Tarwis oleks siin kahtlema hakata, kes parlamendi awab, kas kõige wanem liige, — parlament leiab iseendast selle jõu, kuidas ennast ilmutada ja temal ei ole mõnda teist eestkostjat waja, nagu episkopaal korra juures, kus ette nähtud on, et edasiandmise teed tarwis ära näidata. Anglikaani kirikus maksab see põhimõte, et ka pealepanemise teel wõim edasi antakse põlwest põlwe, kuna teised usutunnistused niisugust käe pealepanemist ei tunne ja ometi edasi elawad. Nõnda ei oleks ka tarwis, et eelmise parlamendi juhataja peab esialgu juhutama, waid selle läbi, et rahwas parlamendi walinud on, on ta juba rahwaesitus ja astub kui niisugune üles, ilma et talle tarwis oleks weel mingit wõimu üle anda. Selle riigiwolikogu nimetuse pärast wäieldakse wististi. Mina pean küll ütlenud, et see põhjendus, mis põhiseaduse komisjoni juhataja ette tõi, minu arust just selle nimetuse vastu on. Parlament on midagi nii iseäralikku, nii ainuõiguslikku, et temal peab nimetus olema omane; see nimi ei tohi mitte olla harilik, waid parlament peab niisugust nimetust kandma, mida teistel ei ole. On ju wallawolikogu, linnawolikogu, maakonnawolikogu ja riigiwolikogu ka weel, — sellega on tahetud ainult seda kätte saada, et katsutakse parlamenti samasuguseks teha, ainult suurel kujul, kuid ta ei ole seda sugugi, waid ta on sootumidagi teist, sest ükski maakonna- ega teine wolikogu ei tohi mitte ilmutada neid funktsioone õieti selles täies, mis rahwas oma kõiksuses riigiwolikogus esitab ja ilmutab; selles mõttes oleks wähest hea, kui ka tõesti sellele harukordsele wõimukandjale oma erinimi antaks, mis kõlawuse ja prognantsi nõudeid täidaks. Mis nüüd walitsusse puutub, siis on, siin teise lugemisega wõrreldes küll palju selgust wõidetud. Siin on tõesti walitsemise wõim koondatud walitsuse kätte, kuna enne teist lugemist eelnõus nagu rohkem dualismi walitses peaministri ja walitsuse wahel. Wististi on see järjekindlus kasulik, sest igasugune kaksikwõimu hingeolu on hädaohtlik riiklikult. Kui walitsus täiesti nüüd nii on korraldatud, et tema ennast nii ilmutada saaks, et seal mitte kahtlust ega wõistlust ei ole, siis on see seda parem. Muud kui ei ole selge, mispärast on õieti min-

dud natukene tagasi sellest, mis teisel lugemisel eelnõus juba ära tähendatud oli ja mis meil tegelikult juba tarwitusel on. Seal oli nimelt öeldud, et nimetatakse peaminister ja tema ettepanekul nimetatakse see ja see. Seal oli esmalt riigiwolikogu esimees arwatud; kui nii oleks öeldud, et peaministri ja tema ettepanekul ministrid walib riigiwolikogu, siis oleks meil olnud wõimalus ette näidatud, ilma et seal waidlusi ühtepuhku oleks pruukinud tulla, et tõesti walitsust katsutakse kokku seada, kes seesmiselt tugew ja ühtlane, kes on juba selle kogunemise protsessi jooksul nii nagu kokku sulatatud. Aga selle järele, nagu see siin on wormuleeritud, et jälle üksikud riigiwolikogu rühmad oma esitajad saadawad, mida komisjoni aruandjagi kui puudust on puudutanud, kujutanud, ei kahtle mina nüüd mitte, et üldiselt katsutakse seda teed tarwitada, mille peale meie oleme juba asunudki, kui nii, siis oleks ka hea, et ka see selgesti ära tähendataks, kuidas see walitsuse moodustamine peaks sündima; muidu tuleb ikka jälle uusi atawistlikke kalduwusi, tuleb uuesti katseid teha jne., mis ainult paraliseerida wõib walitsuse wõimu. Kui siin nüüd on katsutud peaministri kätte anda tegelik walitsuswõimu juhtimine, riigi esitamine jne., siis on see tõesti lähemale wiidud otsekohesele demokraatialle, kus rahwas ennast awaldab oma esituse kaudu, kui et oleks loodud mõni alalisem organ presidendi kujul. Wõib olla, et sellest suurt häda ei tulegi, kui peaministri käes on nüüd wõim riiki esitada, walitsuse tegewust juhtida jne. Wõib aga siiski olla, et tegelikus walitsuse töös seisew peaminister ometi mitte nii kutsutud ja seatud ei ole riigiesituse ülesandeid täitma ja nii kui kaaluksiks mõnikord olema, nagu see presidendi ameti juures on, sest kes tahab tõesti täiest hingest oma tööle anduda, see peab walitsuse juhtimise juures peaasjalikult ka jookswate ülesannete kallal täie jõuga olla wõima, aga ta ei tohi mitte sihti silmist kaotada, temal ei tohi mitte kohustus olla, et ta etiketi nõudmistele peaks anduma. Riiklus on niisugune imelik asi, seal on kõigesuurem wõim ja kõigesuurem hellus koos. Kõik rahwuswahelised wahekorrad on näiteks nii õrnad, et kui sa seal töömehe käega kinni haarad ja läbi wiid mõne asja, nii nagu see wahest walitsuse töös ja tegewas poliitikas tarwilik, siis sünnitab see wahest sekeldusi ja lööb haawu, mida kerge ei ole siduda.

Selle parandamiseks kulub palju aega ja jõudu. Ma arwan, et sellepärast ei ole see ka kogemata, kui rahwas, kes kauemat aega on iseennast walitsenud, on loonud organid, millel on oma eriülesanne, täie hooga walitsemise tööd arendada ja juhtida. Seda nõuab rahwuswaheliste wahekordade waheldumine, mitte ainult wäljaspool, waid ka seespool. Kui teie tahate tasakaalus hoida kõiki tegurid, mis riigis liikumas, siis ei ole sellest küll, et neid liikuma panna, waid mõnikord on tähtsam neid tasakaalus hoida, et mitte ülearu ei rutataks, et mitte ülearu liig terawalt üksteisele wastu ei mindaks. Seal on nüüd küsimus, kas ei ole see õige produktiiv-riikluse seisukohalt, et mõni inimene, kel autoriteeti, annab oma isikliku autoriteedi mõjuwõimu abil nagu teatawa sihi, kuhu poole wõiksid waenulikud ollused püüda, et selles sihis teatawasse sõbralikku wahekorda ja tasakaalu jõuda. Sellepärast on wahest niisugune asutus riiklikult üsna soowitaw ja kasulik ja ei ole igakord mitte see tähtis, mida kaaluda ja mõõta saab, waid õieti need mõõtmatud faktorid, mis wahekordi aitawad luua. Nad on suureks teguriks; selles mõttes ongi kaaluda, — ma ei ütle mitte, et siin tuleb ümber luua, waid tuleks just kaaluda, enne kui fikseerida, kindlaks määrata walitsemise kuju. Ükskõik, kas teie seda isikut presidendiks nimetaksite wõi maahoidjaks, wõi walitsuse hoidjaks, — kuidas aga soowitakse, see on ükspuhas, aga funktsioonid on tähtsad; selles mõttes on igatahes hea, et oleks isik, kes nagu parlamendi esimees tohiks olla. Siin on komisjoni aruandja selgesti ära näidanud, kui täiesti eluwõõras mõte see on, parlamendi esimehe peale, kes tegelikust riigielust, walitsemisest ja esituselust peab eemal seisma, kui ta oma otsekoheseid ülesandeid täidab, neid kohustusi panna. Sellest ei tule midagi wälja. Kuidas nüüd neid asju kõigeparemini korraldada, see peab selguma läbirääkimistel. Mina tahtsin ainult probleeme puudutada, mida tarwis kaaluda ja silmas pidada. Tegelikult ettepanekut ei taha ma teha.

Wiimaks on weel mobilisatsiooni wäljakuulutamine ja riigikaitse küsimus. See on ju õige, et rahwas peab ennast kaitsma ja rahwas peab sõjariistad kätte wõtma. Wõib kergesti juhtuda, et kodanikud kutsutakse lipu alla; kuid seal peab kindlustus olema, et kaitsejõudude mobiliseerimist mitte liig kergesti toime ei

pandaks, et kodanikkude sõjariistus jõudu mitte riigikaitsele wõraste ja mittetarwilikkude ülesannete teenistusesse ei seataks, mis parteiwalitsuse juures pahatihti wõimalik oleks, et wastast poolt maha suruda. Aga teiselt poolt on weel tähtis küsida, kas siis tegelikult tarwis oleks kaitsejõudude wabastamist ja mobiliseerimist peale nende kolme põhiseaduses ettenähtud juhtumise riigiwolikogu hooleks jätta.

(Juhatama hakkab abiesimees **J. Westholm.**)

Ainult kolmel juhtumisel, nimelt kui wõõras riik wabariigile sõda on kuulutanud, sõjalist tegewust alanud, wõi wabariigi wastu mobilisatsiooni wälja kuulutanud, on Wabariigi Walitsusel õigus ilma riigiwolikogu otsust ootamata mobilisatsiooni wälja kuulutada. Kuid wõib juhtumisi ette tulla wäljaspool neid kolme juhtumist, kus tarwis on ennast sõjariistu panna, et kallaletungimist ära hoida, et kallaletungijal kiusatus pealetungimiseks ära kaoks. Kui näiteks parlamendi waheajal sarnane lugu juhtuks, et walitsus peaks osalise mobilisatsiooni wälja kuulutama, et näidata, et meie igale pealetungimisele walmis oleme wastu panema, siis peaks ometi ehk walitsusel wõimalus olema mobilisatsiooni läbi wiia, siis wõiks seda ju walitsusele lubada. Tuleks muuta neid tingimisi, millel walitsus wõib mobiliseerida, nonda et peale nende kolme põhiseaduses ettenähtud juhtumise walitsus tarwilikul korral mobilisatsiooni wälja kuulutada wõiks.

Need oleksid mõned üksikud küsimused, mida mina siin olen puudutanud. Ma loodan, et Asutaw Kogu saab nüüd kõik need küsimused kergesti ära otsustada ja selle juures wõimalikult soodsal kujul. Kaua rippuma jääda ühe wõi teise asja külge ei maksa. Kui meil on wõimalus antud rahwaalgatuse teel põhiseadust täiendada wõi uuendada, siis on tarwiduse korral rahwal ikkagi wõimalik need 25 tuhat häält kokku saada, et uuendust algatada ja tarbekorral ka läbi wiia. Selles mottes ei oleks mina isiklikult mitte nende poolt, kes ajakirjanduses on sellest kõnelenud, et peaks harukordseid abinõusid tarwitusele wõtma, et hästi pikka waheaega teha Asutawa Kogu tegewusele põhiseaduse esialgse läbiwaatamise ja tema põhjaliku ja lõpuliku wastuwõtmise wahel. Wäga palju uuendusi sinna ikka enam teha ei saa ja suuri ohtusid

meil sellest ei tõuse, kui meie põhiseaduse wastu wõtame neil üldistel alustel, mis siin eelnõus on ära tähendatud ja mis wististi üldist rahuldust toob. (H ü ü d e d : L õ p e t a d a !)

Juhataja J. Westholm: On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. Pannan selle ettepaneku hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawana musega on ettepanek tagasi lükatud.

A. Rei (sd.): Ma tahtsin wäga lühidalt rääkida. Kõigepealt tunnen tarwidust põhiseaduse komisjonile mõnda meelitussõna öelda ja nimelt seda, et komisjoni poolt ette pandud seaduseelnõu wististi kõige küpsem on kõigist eelnõudest, mis Asutawa Kogu tegewuse kestwusel komisjonide poolt Asutawale Kogule ette on pandud. Wõib olla, et üksikasjades ehk mõndagi paragrahwi muuta tuleb, kuid ma ei taha praegu üksikasjadesse minna. Tahtsin praegu esimesel lugemisel ainult ühte üldist tähendust teha, just selleks, et rahwasaadikud wõiksid selle asja üle järele mõelda ja tarbekorral teisel ning kolmandal lugemisel sellëkohaseid parandusi teha. Selle seaduse pealiskaudse lugemise juures paistab silma üks puudus, mis rohkem stiililist laadi on ja nimelt liig sagedane eriseaduste peale tähendamine. Nimelt on siin terwelt kakskümmend kaheksa korda tähendatud „nagu see eriseadustes on ette nähtud“. Paljudel juhtumistel on säherdune eriseaduste juurde juhatamine küll möödapääsematu, kuid siiski on tema teataw stiililine puudus, mida peaks püüdma korwaldada niipalju kui see wõimalik on. Ta mõjub just niisama, nagu ühe kõnekäänu liig sagedane kordamine ühes kirjatöös. Ta tundub igawana ja rikub stiililist ilu. Sellepärast oleks wäga soowitaw, et Asutawa Kogu liikmed teisel ja kolmandal lugemisel püüaksid neid eriseaduste juurde juhatamisi wõimalikult wäiksema arwu peale redutseerida, mille läbi see eelnõu tuntawalt wõidaks. See oli ainukene tähendus, mida ma parajaks pidasin just esimesel lugemisel teha, et rahwasaadikutel rohkem aega oleks räägitawa puuduse kõrwaldamise üle järele mõelda.

H. Kruus (is.): Iga riigi põhiseadus peegeldab eneses ajajärku, milles teda luuakse ja walitsewaid ühiskondlikke wahekordi. Samuti kajastuwad temas

põhiseaduse loomisest osawõtivate klasside kihipiüüded ja neid kandwad huwid. On loomulik, et ka Eesti põhiseaduse eelnõus maad on leidnud põhimõtted, mida kodanlise Asutawa Kogu enamus kannab, kes põhiseaduse loomisest praegu tegelikult osa wõtab. Peamõte, mille alusele Eesti wabariigi põhiseaduse eelnõu on seatud, on demokraatia põhimõte. See põhimõte aga on praegusel ajal kogu maailmas kõige kriitilisemas järgus. Tema hindamises ei lähe lahku üksteisest mitte ainult kodanlised ja sotsialistlikud erakonnad, waid siin on järsk lõhe ka sotsialistlikkude woolude endi keskel. Terawalt lahku minnes demokraatia hindamises teistest Asutawa Kogu rühmadest, pean oma kohuseks meie seisukohta demokraatia wastu üldse ja Eesti wabariigi põhiseaduse eelnõu kohta eriti siin pisut lähemalt seletada.

Demokraatia põhimõte, mis aluseks on wõetud Eesti wabariigi põhiseadusele, on koigepealt deklareeritud selle § 1. ja edasi on ta leidnud awalduse terwes reas üksikasjus, kõige mõjuwamalt aga üldise ja ühetaolise hääleoiguse tunnustamises ja maksmapanemises.

Kui meie aga lähemalt waatame demokraatia põhimõtet, siis tahaksin koigepealt rõhutada, et meie ei tohi jääda puhtwormaalsele seisukohale, waid peame waatama demokraatia põhimõtet sisuliselt, ja nimelt seda sisu, mida demokraatia põhimõte kodanlises ilmakorras omandab. Wormaalselt paberil wõiwad ju kõik asjad korras olla. See ei tähenda aga sugugi, et see ka tegelikult nii on. Sõnadele wõib väga mitmesugune tähendus anda. Samuti ka „demokraatiale“ ja tema all wäljakuulutatud „üheõiguslusele“, „wabadusele“ ja „enamuse tahtmisele“. Kauni sõna — wabaduse — nimel läheb rewolutsionäär wõllasambasse. „Wabaduse“ nimel poob timukas ta üles. Wabaduse nimel kaitses rewolutsiooniline Wenemaa ennast kõigist ilmakaarist pealetungiwate jõudude wastu. „Wabaduse nimel“ saatsid liitriikide kapitaalikutuningad talle igast küljest waenlasi peale. Ühe sõnaga, demokraatia põhimõttele wõib anda väga mitmesuguse sisu.

Meil on tähtis waadelda just, misuguse sisu „demokraatia“ omandab kodanlis-kapitalistlikus korras. Riik oma iseloomu poolest on surweabinõu teatawa klassi wastu. Täielik õigus oli selles mõttes ühel suuremaist sotsialistlikuist mõtlejaist Fr. Engels'il, kui ta ütles: „Riik ei

ole muud kui ühe klassi rõhumise abinõu teise käes, ja demokraatlikus wabariigis mitte põrmu vähem kui monarhistlikus riigis.“ Kodanlise riigi surwe on sihitud tööliklassi wastu. Asjaolu ei muutu, olgu riikliku surwe kandjaks pahempoolne wõi parempoolne kodanlus. Wahe wõib olla ainult surwe warjundites. Sellepärast ei tähenda wabadus ja ühetaolsus kodanlises ilmakorras sisuliselt sugugi wabadust ja ühetaolsust töölikklassile. Need kõlawad hüüdsõnad on õieti ainult katteks kodanluse diktatuurile. Riik wõib paberil kõige „demokraatlikum“ olla, kuid tegelikult walitseb riiki see, kelle käes majanduslik wõim on. See wõim aga on kodanluse käes. Ja see teebki kodanluse ka „koige demokraatlikuma“ riigi walitsejaks ja ühes sellega töölikklassi rõhujaks. Kõiksugu deklaratsioonid, „kodaniku õigused“ jne. wõiwad asja küll teistsuguses walguses paista lasta, kuid sisu nad ei muuda. Kõlawalt wäljakuulutatud põhimõtetest jätawad põhiseadused alati igasugu läbi-pugemise augud ja wõimalused neid põhimõtteid igal sammul rikkuda ja olematuks teha.

Nii see siis ka tuleb, et näiteks Saksa maal pärast 1918. a. rewolutsiooni, kus, nagu põhiseaduse loojad seletasid, nad tahta „kõige wabamat demokraatiat maailmas“ luua, „kõige täielikumat demokraatiat“ teostada, tegelikult „demokraatia“ nimel kodanluse terawaksihitud tääkide surwe, tema diktatuur maksma pandi, mis töölikklassi wastu oli sihitud. Need olid pahempoolsed tööliste lehed, mis kinni pandi. Need olid tööliised, kas wangikojadesse suruti. Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg — need olid tööliste juhid, kes ära tapeti Saksa „demokraatia“ poolt. Ja kui Kapp-Lüttwitz oma parempoolist waturewolutsiooni mitte nii wara ei oleks alganud, oleks töölikklass warsti hoopis selgemalt ja katmatumalt tunda saanud seda kodanlist diktatuuri, mis senni temale demokraatia katte all peale surutakse.

Ka Eestis seletati aasta tagasi ajutist põhiseadust maksma pannes, et siin tahtakse „kõige wabamat demokraatiat maailmas“ teostada. Nüüd on see „kõige wabam“ ajutise walitsemise kord juba üle aasta maksmas. Temas olid deklareeritud kõiksugu kodanikuõigused, igasugu ilusad wabadused korteripuutumatuses inimwäärilise ülespidamise õiguseni. Kuid mida oleme näinud tegelikult? — Kawakindlat, kustumata surwet töölikklassi

wastu. Öeldakse: „Meil oli sõjaseisukord ja see nõudis karme abinõusid, et rahutule meeolule vastu astuda“. Kuid, mu härrad, Eestil ei olnud sõda ainult kommunistliku Wenemaaga, waid tal oli sõda ka Balti parunitega, Saksa landeswehriiga. Ja kui nüüd nende mõlemite sodade kaasa käiwaid nähtusi waatame, näeme siin kohe määratud wahet. Sel ajal, kui töölisi sadandeid maha lasti, kui sadanded töolistest wangi heideti, ei näe meie Saksa landeswehri tegelastega mitte seda sündiwat. Igal sammul näeme kahte mõõdupuud.

Kui läinud sügisel ametiühisuste kongressi vastu kuulmata wägiwalda oli tarwitatud, kui paremad Eesti töölisklassi liikmed wägiwaldselt maalt wälja olid saadetud, hüüti küll siit Asutawa Kogu kõnetoolilt, et ka „rong lõuna poole“ woida minna. Ma ei tea, kas see tarwilik oleks olnud, ma ei tõsta seda küsimust praegu üldse mitte üles, kuid pean tähendama, et „rong ida poole“, milles wälja saadeti töölised, sündinud tõsiasi on, kuna „rong lõuna poole“ tühiseks pateetlikuks hüüdeks on jäänud.

Edasi. 2. weebruaril kirjutati Tartus nõukogude Wenemaa ja Eesti wahel rahu alla. Sellest ajast on nüüd juba 4 kuud möödas, kuid kas kadus sellega ka sõjaegne surwe töölisklassi vastu? Põrmugi mitte. See kestab edasi. Weel aprillis, märtsis, mai alguses lastakse sõjawäljakohutute poolt töölisi maha; neid süüdistatakse endiselt „riigi äraandmises“, kuigi ei teata, kellele seda riiki weel „anda“ on. Sõda on lõppenud, kuid sõjaegne olukord kestab edasi. Sõjaseisukord ei ole kaotatud, ja kuigi ta kaoks, kestab surwe endiselt kindlasti edasi, kuigi wahest teistsugusel kujul.

Kui meie nüüd edasi kogu maailmas walitsewa demokraatia sisu waatleme, siis näeme siin igal sammul, et kodanlis-demokraatlik riik on abinõuks kodanlise ühiskonna hoidmiseks ja tema huwide kaitsmiseks. Ta kuulutab oma lipukirjaks küll wabaduse ja üheõigusluse, kuid tegelikult annab ta wabadusi ainult neile ühiskonna kihitidele, kes olewast kodanlisest korrast kasu lõikawad, selle olemasolust huwitatud on ja seda kaitsewad.

Seda wabadust ei ole aga töölisklassil. Kuna kapitaali omanikkude käes on kõik walmistusabinõud, kogu ühiskonna liha- ja leiwaallikad ja seega kogu ühiskond nende mõju ja wõimu all seisab, ei lasta

töolistel tema ainumat wõitlusabinõu — streiki tarwitada. Waatamata selle peale, et seda õigust tunnistawad ka mõõdukad kodanlis-wabameelsed parteid, hoolimata sellest, et seda õigust deklareeriwad walitsuste seletused, jääb tegelikult see õigus aga siiski ainult paberlikuks. Kuidas meil Eestis sellega lugu on, seda teame.

Põhja-Ameerika Ühisriikides põhjendati sõjaaegist streigiwabaduse keeldu harukordsete oludega. Kuid poolteist aastat on sellest möödas, kui see riik enam sõda ei pea. Kuid kas tõi sõja lopp tööliste streigiwabaduse tagasi? Põrmugi mitte. Kui töölised näljasurma ähwardusel on sunnitud tööd seisma jätma ja streiki wälja kuulutama, mobiliseeritakse kogu riiklik wõim, et neid wägiwallaga tööpinkide juurde tagasi minema sundida.

Seda teed käiakse ka meil eelolewate streikide puhul. Nende mahasurumiseks tarwitatakse samu abinõusid, mis kogu soja kestwusel on tarwitatud. (Wahelhüüded: Kas Wenemaal lastakse streikida? Wenemaa eeskujul!) Ma ei kawatsenud igatahes seda küsimust siin lähemalt puudutada. (Naer.) Ma tahtsin ainult kodanlis-demokraatliku riigi iseloomu paljastada. Wenemaa kohta olgu öeldud ainult niipalju: Kui Wenemaa töörahwa walitsus üksikute tõrkuwate tööliste rühmade vastu karme abinõusid tarwitab, siis on seal seisukoht hoopis teine. Peaks ju ometi sõgedalegi selge olema, et töowili töörahwa riigis ei lähe enam kapitalistide taskusse, waid üldsuse, kogu ühiskonna kasuks. (Wahelhüüed: Kommisari taskusse! Teie ei tunne asja, sellepärast räägite niiviisi!) See on teie harilik laul.

Nii nagu lugu wabadustega kodanlise demokraatia juures, on samasugune seisukord ka demokraatia teise tähtsama põhimõttega — üheõiguslusega. See on ainult paberist üheõiguslus. Kuid tegelikult seda üheõiguslust ei ole. Kodanlise riigi seadused deklareeriwad küll seda. Kuid tegelikult tähendab üheõiguslus kodanlises ühiskonnas ainult seda, mida Anatole France kihwtiselt järgmiselt iseloomustab: „Seadus omas majesteetlikus ühetaolsuses keelab ära nii rikastel kui waestel silla all magamise, uulitsal kerjamise ja leiwarastamise“.

Täielikust ja tõsisest üheõiguslusest wõib jutt olla alles siis, kui see ka majandusliku elu kohta maksma pannakse, kui

kodanlise klassi käest kurnamiseabinõud ära wõetakse. See aga wõib sündida ainult sotsialistlikus ilmakorras. (Wahelhüüe: Kus kohas, kas Palestiinas?) Kui teie ühiskonna teadus geograafiaga nii ühte langeb, siis ma ei tea küll, kus see teie arwamise järele wõiks olla.

Üheõiguslust ei teosta ükski kodanline riik, olgu ta nii demokraatlik kui tahes. Kodanline demokraatia kuulutab küll üheõiguslust, kuid ainult wormalset — poliitilist üheõiguslust. Ka Eesti põhiseaduse eelnõu tunnustab seda § 6-das. Kuid ta jätab kohe algusest üheõigusluse majanduse alal kõrwale. Ta ei saagi teisiti, sest kui ta seda ei teeks, poleks ta enam kodanline demokraatia. Sotsialistlik mõte aga on, selle wastu juba aastakümneid seletanud, et ühiskondlik üheõiguslus selle sõna tõsisel mõttes pääseb makswusele ainult ühiskondlikkude klasside häwitamisega. Kodanline ilmakord kõigest oma kõlawatest sõnadest hoolimata ei loo üheõiguslust — seda peame rõhutama ka Eesti wabariigi põhiseaduse puhul.

Demokraatia kaitsjad kodanlises ühiskonnas seletawad aga edasi: demokraatia kaudu tuleb ju awalikuks enamuse tahtmine.

Kodanlise demokraatia enamuse wäär-tusest saame aga aru, kui lähemalt waatleme, kuidas seda enamust luuakse. Hoolimata sellest, et tööliklassi ja kapitalistide wahel terawad wastolud, hoolimata sellest, et tööliklass rahwa enamuse moodustab, näitab siiski üldise walimisõiguse mitmekümneaastane praktika, et ka kõige laialisem ja awaram demokraatia karwawõrdki kodanluse wõimu pole kõigutanud. Wäike- ja suurkodanluse esitajate arw parlamentides on harilikult ikka enamuses, kuigi need kihid ise rahwa wähemuse sünnitawad. See kõik näitab seda, et kodanlusel on korda läinud proletaariaadi ja poolproletaarlaste tahtmist wõltida. See asjaolu iseenesest ei sünnita ka sugugi imestust, kui silmas peame, mis-sugused määratud abinõud kodanlusel rahwahulkade peale mõjuwaldamiseks tarwitada on. Kodanlus wõib parlamendi walimistel sajadtuhanded ja miljonid õhku lasta. Kodanluse käes on määratud kihutustöö abinõud: ajakirjandus, kool, rahwakoosolekud, ülikool jne. jne. Tema wõib seda kõike tarwitada, et rahwahulkade klassiteadwust tumestada, neid oma sõnakuulelikuks käsilasteks teha. Ja ei ole tarwis kaugelgtki otsekohest wägi-

walda, kuigi ka seda sagedasti tarwitatakse, ei ole sugugi waja otsekohest pettust ja wõltsimist, kuigi ka seda tarwitamast kunagi ei unustata, selleks, et üldine walimisõigus kodanlises korras, kus wõim ja rikkus kodanluse käes, tagajärgi annab, mis kodanlisele ühiskonnale kasulik ja töörahwa wabaduswõitlusele kahjulik.

Demokraatia sisu kodanlises ühiskonnas lühidalt kokku wõttes peame ütleva: Kodanlise demokraatia wäljakuulutatud põhimõtted — wabadus, üheõiguslus, enamuse tahtmine — jääwad tööliklassile ainult kõlawaiks sõnadeks, on ainult pettekujutuseks, mille taha kodanline wõim ja ilmakord oma tõsise näo katab. Kodanline demokraatia jätab kodanluse tähtsamad — ja nimelt majanduslikud — eesõigused alles. Need saawad häwitatud alles sotsialistlikus ilmakorras ühes ühiskondlikkude klasside häwitamisega, mis sünnib proletaariaadi diktatuuri kaudu.

Niisugusele seisukohale kodanlise demokraatia ja seega ka Eesti wabariigi põhiseaduse eelnõu alusmõtte wastu asudes, kuidas peame waatama Eesti põhiseaduse eelnõu peale?

Rewolutsioonilisele sotsialismile aga on demokraatia kodanlises ühiskonnas kodanluse diktatuuri kate. Sellele diktatuurile seab ta wastu proletaariaadi diktatuuri, mille kaudu ta kodanluse wõimu purustab ja ühiskondliku arenemise sotsialistlikuile alustele rajab. Kodanlisele demokraatlikule wabariigile wastu seab ta proletaariaadi diktatuuri aparaadi.

Seda põhimõtet õhutades ei tarwitame aga silmapilgukski kiusatust tunda seda oma põhiseadust Asutawale Kogule ette panna.

Meie ei ole oma wastuettepanekut teinud ajutise walitsemise korra wastuwõtmisel, ei tee seda ka praegu, sest me teame, et seda propagandaliseltki tarwis ei ole. Proletaarline rewolutsioon tuleb ja kirjutab ise oma põhiseaduse. (Wahelhüüe keskelt: Seda kirjutab iga päew „Edasi“.) Seda ei kirjuta mitte ainult „Edasi“, waid seda räägib rewolutsiooniline sotsialism kogu maailmas. Sellest kirjutab ka „Töö ja Wõitlus“.

Nüüd, kus aasta Eesti „üldedemokraatliku“ põhiseaduse ajalooos möödab, on elu ise meie kodanlise demokraatia tõsist sisu meie rahwahulkade ees paremini ja selgemini paljastanud, kui seda ükski kihutustöö oleks teinud.

Ka nüüd Eesti põhiseaduse eelnõu arutamisel ei esita meie oma wastuettepanekut. Meie ülesanne on ilmtingimata tulewat proletaarlist rewolutsiooni ette walmistada ja selleks ka demokraatiat ära kasutada. Ja kui meie demokraatiat kodanlises ühiskonnas tunnistame, siis ainult selle abinõuna. Kuid kodanlise demokraatia sisu ei ole me jätnud kunagi paljastamata. Ei ole unustanud seda tegemast ka praegu.

Niisugusele seisukohale kodanlise demokraatia ja Eesti wabariigi põhiseaduse wastu asudes ei leia meie, et oleks võimalik ka osaliste parandustega ja täiendustega selle muutmiseks midagi kätte saada.

Kuid kõik see ei tähenda weel sugugi seda, et meie üksikute seisukohtade kaastostamisest osa ei peaks wõtma ja nende poolt olema, mis töölisklassile soodsamaid wõitlustingimisi wõiksid luua. Kuid seda tehes seletame meie kindlalt ja selgelt, et „parandused“ põhiseaduses ei tohi töölisklassis arwamist tekitada, nagu oleks sellega wõimaldatud ühiskonna ehitamine uutele alustele, nagu saaks sellega tööliste hädad kuidagi kõrwaldatud. Meie kinnitame endiselt, et töölistel liikumine peab minema sotsialistliku rewolutsiooni sihis ja ei tohi kõrwale kalduda suurelt klassiwõitluse teelt.

Peaminister J. Tõnisson: Aus-tatud rahwasaadikud! Rahwasaadik Kruus seletas oma kõnes, et Wabariigi Walitsus on riigiwõimu tarwitunud sihi-

likult tööliste surumiseks. Wabariigi Walitsuse nimel wõin ma seletada, et see on täiesti ekslik ja põhjendamata arwamine.

Wabariigi Walitsus on katsunud wõimu tarwitada erapooletult kõikide kodanikkude wastu, kes seaduse ja riigikorra wastu katsuwad wälja astuda. Mitte tööliste wastu üldse, waid ainult nende tööliste wastu, kes oma esitajate kaudu on seletanud, et nad tahawad Eesti wabariiki kukutada, tahab Wabariigi Walitsus wälja astuda ja wälja astuda igal juhtumisel. Tulgu need püüded ja katsed ka teiselt poolt, siiski tarwitab Wabariigi Walitsus oma wõimu ja ei wõi mingisugust juttu olla, nagu tahaks walitsus tööliisi, kui niisuguseid, suruda. Sarnane wäide on põhjendamata wõte, on liig läbi-paistew wõte, sest meil tuntakse tõde ja nähtakse, kellega meil tegemist on.

Juhataja J. Westholm: Sõna on rahwaesitajal Ernits'il. (Wahelhüüded: Lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on otsustatud koosolek lõpetada. Tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? (Hüüded: Homme harilikul ajal!) On ettepanek tehtud koosolek pidada homme harilikul ajal. Sõna selle ettepaneku kohta ei soowita? Ettepaneku wastu ei waielda. Loen selle ettepaneku sellepärast wastuwõetuks.

Järgmine koosolek on homme harilikul ajal. Lõpetan sellega koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **J. Westholm.**

Sekretäär **H. Martna.**